ÎMPRUMUTURI DE ORIGINE GERMANĂ (SĂSEASCĂ) ÎN ROMÂNĂ. III.

ETIMOLOGIA CUVÎNTULUI *PERJĂ*

DE

VASILE ARVINTE

Cuvîntul dialectal moldovenesc și ardelenesc de răsărit *perjă* (împreună cu numele pomului, *perj*) a fost explicat pînă în prezent prin limbile maghiară, slavă (vechea slavă, sîrbo-croată, ucraineană), germană (săsească) și latină medievală (printr-o „filieră" neidentificată). În fața acestei situații, cît se poate de neclară, mulți autori de dicționare au recurs la formula: „Etimologia necunoscută". În acest mod procedează Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal* (*DU*), I. - A. Candrea, *CADE*, autorii *DLR* și cei ai *DEX*.

Originea din limba maghiară a cuvîntului a fost susținută pentru prima dată de A. Scriban, *Lista ungurizmelor limbii românești*, „Arhiva", Iași, octombrie, 1923, p. 283, și reluată în *Dicționaru limbii românești* (*Dicț.*), s.v. A. Scriban a apropiat rom. *perjă* de magh. *perzsa*, care însă nu denumește un fruct oarecare (fie 'piersică', fie 'prună'), ci înseamnă 1. 'om care aparține populației de bază a Persiei, 'persan' (subst.) și 2. 'care aparține Persiei sau persanilor' (adj.). Această apropiere a fost considerată ca probabilă și de V. Bogrea, *Studii de semantică. I. Observații semantice asupra „Irodot"-ului de la Coșula*, în „Dacoromania", III, p. 429. De asemenea, etimonul maghiar *perzsa* este invocat și de autorii *Dicționarului limbii române moderne (DLRM)*, care, sub *perj*, nu sub *perjă*, scriu: „Comp. magh. *perzsa* 'piersic' ". Dar sensul atribuit aici cuvîntului maghiar este pur și simplu inventat, căci în limba maghiară *perzsa* este numai etnonim și adjectiv propriu creat de la acest etnonim. Observînd că din punct de vedere formal rom. *perjă* și magh. *perzsa* sînt „aproape identice", dar că ele „nu concordă semantic", Th. Hristea, *Probleme de etimologie*, București, 1968, p. 83, este de părere că aceste cuvinte „n-ar fi exclus să se reducă, în cele din urmă, la același trunchi îndepărtat". „Dovezi clare, continuă autorul, că rom. *perjă* e de origine maghiară nu avem însă deocamdată". Într-adevăr, lipsa de concordanță semantică constituie un motiv suficient pentru a respinge această etimologie. Asupra „trunchiului îndepărtat" comun, vom avea ocazia să revenim mai jos.

---

* Vezi V. Arvinte, *Împrumuturi de origine germană (săsească) în română. I. În legătură cu etimologia cuvîntului* **ravilă**, în „Anuar de lingvistică și istorie literară", tomul XXIX, 1983—1984, A. Lingvistică, p. 11—22; II. *Etimologia cuvintelor* **cataramă**, **șerpar**, în vol. *Interferențe culturale româno-germane*, Publicațiile științifice ale Universității din Iași, 1986, p. 31—40.

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

Etimologia propusă de A. Scriban este menționată și de Alejandro Cioranescu, *Diccionario Etimológico Rumano (DER)*, 6283. Spusele lui Scriban sînt însă denaturate, în sensul că i se atribuie acestuia susținerea cum că magh. *perzsa* ar fi avînd sensul 'melocoton', adică 'piersică', în vreme ce, în realitate, Scriban consemnase numai sensurile de etnonim și de adjectiv propriu, de la acest etnonim, ale magh. *perzsa*. Dacă etimonul maghiar ar aparține, într-adevăr, terminologiei pomicole, nu vedem de ce Cioranescu nu s-a oprit la această explicație. Dificultatea semantică este singurul mare inconvenient al propunerii etimologice a lui A. Scriban. Pentru Cioranescu însă, nici chiar sensul 'piersică' (fructul piersicului), inventat de el, nu este suficient pentru clarificarea etimologică a rom. *perjă* 'un soi de prună'. El caută o etimologie perfectă și crede că a găsit-o în invocarea etimonului magh. *parázs*, căruia îi atribuie sensul 'ciruela', adică 'prună'. Acest sens se datorează însă unei erori de lectură a lui Al. Cioranescu.

Cuvîntul maghiar *parázs* are, după A. Eckhardt, *Dictionnaire hongrois-français*, Budapest, 1958, p. 1697, următoarele sensuri : I (subst.) **1**. 'braise', **2**. 'charbon (ardent)', 3. 'brasier, feu de charbon incandescents' ; II (adj.) 'vif, vive' ; 'chaud, -e', așadar nici urmă de sensul 'ciruela'. La fel se prezintă lucrurile în dicționarul maghiar-englez de L. Országh, Budapest, 1974, s.v. ; în cel maghiar-german al lui Halász Előd, II, Budapest, 1970, p. 616—617 ; în dicționarul etimologic al limbii maghiare, literele *Ö — Zs*, Budapest, 1976 ; în dicționarul maghiar-german al termenilor tehnici de E. Nagy și J. Klár, Budapesta, 1971, s.v. Peste tot, *parázs* înseamnă 'cărbune aprins', 'jar, jăratic'. Cum de a putut ajunge totuși Cioranescu la sensul 'prună?' Nu încape îndoială că propunerea etimologică a lui Cioranescu a plecat de la lectura grăbită a celor spuse sub cuvîntul *parázs* în *Magyar nyelvtörténeti szótár*, literele *J—S*, Budapest, 1891, de Szarvas Gábor és Simonyi Zsigmond. Aici, la p. 1237, după explicația în germană 'glühende Kohle' (= cărbune aprins, care arde), 'glühende Asche' (= cenușă aprinsă, mold. șperlă), urmează cea în latină, anume 'pruna' (= cărbuni aprinși, jar, jăratic) și 'favilla' (= cenușă caldă care arde acoperit, tăciune nestins). Este clar că Cioranescu a confundat lat. *pruna*, cu sensul menționat, cu rom. *prună*, care provine din forma de plural, *pruna*, a lat. *prunum* 'fructul prunului'. În dicționarul etimologic maghiar citat mai sus se arată că magh. *parázs* este de origine slavă, fiind comparat cu bulg. *părža*, *práža*, cu scr. *pržiti*, cu slov. *pržiti*, cu slovac. *pražiť*. Se vede imediat că din aceeași familie face parte și rom. *a prăji*. Cît privește latura formală, Cioranescu nu spune cum a devenit magh. *parázs* (rostit *páraž*) rom. *perjă* (transformat de el în *perje*, sg., după rostirea muntenească cu *j* muiat ; tot așa, *coajă* e transformat în *coaje*).

Neconsiderîndu-le satisfăcătoare, Lajos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen (EWUR)*, Budapest, 1966, nu preia etimologiile propuse de Scriban și de Cioranescu. Cuvîntul *perjă* lipsește, pe bună dreptate, din acest dicționar[1].

Apropierea rom. *perjă* de cuvintele slave menționate mai sus (sîrb. *pržiti*, v. sl. *pražiti* 'urere, frigere'), fără ocolul prin limba maghiară, a fost făcută mai demult de A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, II, p. 252. Motivarea, cît se poate de întortocheată și, din această cauză,

[1] În mod necritic, etimologia maghiară este repetată de Alexandra Moraru, *Note lexicale și etimologice*, în SCL, XXXIV, 1983, nr. 4, p. 351.

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

neverosimilă, ar fi că din acest fruct se face rachiu prin „ardere", prin „prăjire". Etimologia lui Cihac a rămas fără ecou.

O nouă încercare de explicare se găsește în *Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești*, de N. Raevschiĭ, M. Gabinschiĭ și alții, Chișinău, 1978, p. 309. După ce se arată că originea termenului *perjă* este „neclară", urmează ipoteza că el ar fi un împrumut din limba ucraineană, și anume primul element din expresia *perša* (*sliva*) '(prună) devreme'. Sînt menționate, în continuare, și cuvintele ucrainene *peršiĭ* 'prim' și *peršina* 'trufanda (despre fructe sau legume)'. Noua contribuție etimologică este consemnată și în introducerea lucrării (p. 3). Ea nu poate fi însă acceptată din două motive. Primul este acela că soiul de prune numit *perje* se coace nu devreme, ci cel mai tîrziu. Perjele sînt fructe „de toamnă", „tîrzii", iar prunele sînt „de vară", „timpurii". Precizări în acest sens au fost făcute de nenumărați informatori ai *Noului Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina* (*NALR. Mold. Bucov.*) și de cei ai *Atlasului lingvistic român* (*ALR I* și *ALR II*). Deși faptul este bine cunoscut, în paginile următoare vom prezenta mai multe explicații de această natură date de subiecții anchetați. Ele coincid cu datele din tratatele de pomicultură, astfel că în această privință nu poate exista nici un fel de dubiu. Al doilea motiv, strict lingvistic, mai bine zis fonetic, este tratamentul ca *-rj-* (*-rž-*) în română al grupului *-rš-* din etimonul ucrainean, pe care autorii îl lasă neexplicat. Cum se va vedea mai jos, trecerea lui *-rš-* la *-rž-* nu este deloc un fenomen fonetic normal în românește. Dimpotrivă, româna (graiurile populare, în primul rînd) realizează și menține o separare netă a grupului cu șuierătoarea sonoră de grupul consonantic cu șuierătoarea surdă, respectînd și păstrînd situația din corpul sonor al etimonului. Concluzia care se impune este că explicația prin ucraineană este lipsită de temei.

În articolul despre acest cuvînt din *DER*, 6284, Al. Cioranescu a prezentat în mod denaturat, respingîndu-le apoi, nu numai explicația etimologică a lui A. Scriban, ci și pe cea a lui H. Tiktin. Acesta, în *Dicționar român-german* (*DRG*), III, p. 1146, sub *perj* (este consemnată și varianta *părj*) 'Pflaumenbaum' (*Prunus domestica*), scrie la etimologie: „Poln. *perz* 'Flocken, Wolle am Pflanzen' liegt begrifflich zu fern. Viell. mittelb. lat. (*malum*) *persicum* 'Pfirsich' ", adică: „Polon. *perz* 'floci, lînă la plante' este prea îndepărtat din punct de vedere semantic. Poate indirect lat. (*malum*) *persicum* 'piersică' ". Din acest text, Cioranescu a înțeles că Tiktin explică rom. *perjă* din poloneză: „del pol. *perz* 'pelusilla de las plantas' (Tiktin) ". Partea finală a citatului din Tiktin conține însă adevăratul punct de vedere al acestuia. Iar acest punct de vedere merită, într-adevăr, cum se va vedea, toată atenția.

În „Dacoromania" V, 1927—1928, p. 400—401, la cîțiva ani de la apariția explicației lui Tiktin (1925), C. Lacea a identificat și limba care a servit drept intermediar pentru etimonul latinesc preconizat de Tiktin: limba germană a sașilor transilvăneni. În dialectul vorbit de aceștia, spune C. Lacea, există cuvîntul săs. *Piersch*, variantă a germ. literar (Nhd.) *Pfirsich*, care are sensul 'piersică'. Acest cuvînt este etimonul rom. *perjă*. C. Lacea nu vedea nici o dificultate în faptul că etimonul săsesc avea grupul *-rš-*, în timp ce reflexul său românesc are *-rž-*. El crede chiar că apariția lui *j* în locul lui *ș*, după sonanta *r*, ar fi un fenomen destul de frecvent în fonetica limbii române. Vom vedea însă că situația inversă este cea adevărată.

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

De origine săsească am considerat şi eu acest cuvînt în lucrarea *Die deutschen Entlehnungen in den rumänischen Mundarten (nach den Angaben des Rumänischen Sprachatlasses) (Dt. Entlehn.)*, Berlin, 1971, p. 45 : „Aus der letzten Form heraus [anume din săs. de sud *piärš*] erklärt sich einwandfrei mold. *perj* 'Pflaumbaum', *perjă* 'Pflaume' ". Dar, ca şi în cazul propunerii etimologice făcute de C. Lacea, afirmaţia de mai sus, care a fost acceptată şi de G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iaşi, 1980, p. 436, nu a fost susţinută cu argumente suficiente. Din această cauză, îmi propun ca în continuare să aduc probe mai numeroase pentru a dovedi că ultima propunere etimologică este singura justă, punînd astfel capăt unor controverse şi incertitudini care dăinuie de mai bine de o sută de ani cu privire la etimologia cuvîntului moldovenesc *perjă*.

Geografia lingvistică românească din ultima jumătate de secol ne oferă date noi, numeroase şi concludente, cu privire la ariile de răspîndire alte cuvintelor *perjă* şi *perj*. Este vorba de materialul (nepublicat) adunat de S. Pop, în *ALR I*, întrebările 871, *prun* , şi 872, *prună* şi de E. Petrovici, în *ALR II* (nepublicat), întrebările 6082, *Felurile de prune cu descrierea lor*, şi 4151, *rachiu de prune*. Se adaugă materialul dialectal din *Noul Atlas Lingvistic al Românie*i : *ALRR. Maramureş*, II, Bucureşti, 1971, hărţile 455, *prună*, şi 456, *prun* ; *NALR. Transilvania*, *NALR. Moldova şi Bucovina*, *NALR. Muntenia şi Dobrogea*, întrebările 1157, *prun*, şi 1158, *prună* (materialul din ultimele trei atlase nu a fost încă publicat) [2]. Ariile celor două cuvinte cuprind teritoriul întregii Moldove, de la Carpaţii Răsăriteni pînă la Nistru. În anumite cazuri, ariile depăşesc limitele acestei provincii.

Astfel, la sud de Milcov şi de Siret, în *NALR. Muntenia şi Dobrogea*, aria cu *perjă* şi *perj* înglobează trei localităţi şi anume : pct. 722, Vîrteşcoi ; pct. 723, Poiana Cristei, ambele din jud. Vrancea ; pct. 799, Nămoloasa-Sat, jud. Galaţi.

Marginea de sud a ariei cuprinde şi cîteva localităţi din nordul Dobrogei. După S. Pop, *ALR I*/872, *perjă* a fost înregistrat în pct. 677, Beştepe, 679, Enisala, şi 684, Niculiţel, toate în judeţul Tulcea. În *NALR. Muntenia şi Dobrogea*, în afară de ultimele două localităţi, termenii în discuţie au mai fost atestaţi şi în pct. 873, Luncaviţa, şi 877, Frecăţei — Cataloi, tot din jud. Tulcea.

Limita de vest a ariei întinse cu *perjă*, *perj* trece şi peste versantul transilvănean al Carpaţilor Răsăriteni. După cum vom arăta mai departe, din această zonă va iradia denumirea în discuţie înspre răsărit, pînă la limitele extreme, nordice, estice şi sudice, ale graiului moldovenesc.

Lucrările de geografie lingvistică menţionate consemnează în nenumărate localităţi din aria descrisă, alături de răspunsurile *perj*, *perjă*, şi sinonimele mai vechi *prun*, *prună*, moştenite din latină. Tendinţa însă, care s-a realizat în cea mai mare parte, este ca *perj*, *perjă* să devină termeni generici (sau hiperonime), iar *prun*, *prună* să treacă în categoria termenilor specifici (hiponime). Un exemplu din *ALR I*/872, din pct. 652, Sadaclia, jud. Tighina,

[2] În adunarea datelor dialectale din unele materiale nepublicate am fost ajutat de colegii ieşeni Adrian Turculeţ, Ion Nuţă, Ion Florea şi Stelian Dumistrăcel. Datele din *NALR. Transilv.* mi-au fost puse la dispoziţie de colegii clujeni Viorel Bidian, Dumitru Loşonţi şi Grigore Rusu, iar cele din *NALR. Munt. Dobr.*, de colegii bucureşteni Paul Lăzărescu şi Nicolae Saramandu. Tuturor le exprim aici mulţumirile mele.

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

ilustrează perfect acest raport. Sintagma *pierje de cele prune* denumește aici un soi de prune acre, în timp ce pentru soiul de prune dulci se folosește o alta, *pierje de cele bune*. Ultimul răspuns a fost înregistrat în numeroase alte localități pentru soiul numit *perj*, *perje*. Se poate spune că lexemele în discuție caracterizează graiul moldovenesc.

În destul de multe puncte anchetate, alături de răspunsurile *perj*, *perjă* și *prun*, *prună*, iar uneori chiar ca prim și singur răspuns, au fost notate cuvintele *pom* 'prun' și *poamă* 'prună'. După cum se știe, lat. *pomus* însemna 'pom fructifer, în genere', iar lat. *poma*, etimonul rom. *poamă*, avea sensul 'fructe în genere' (*poma* era neutrul plural al lat. *pomum*). Subst. *poamă* (fem. sg.) și-a refăcut un pl. *poame*. Pe plan semantic, *poamă* a căpătat în graiul moldovenesc sensul 'struguri, fructele viței de vie', sens care s-a generalizat. Cu toate acestea, în mai multe localități din Moldova, mai ales în partea de nord-vest, și din Bucovina, întîlnim răspunsul *poamă* cu sensul 'prună' și *pom* cu sensul 'prun.' Această accepție specială se întîlnește și într-o arie compactă din nord-estul Transilvaniei și din partea de est a Maramureșului, de unde apoi s-a extins peste Carpați, spre răsărit, prin migrațiile ardelenești din secolele precedente. Specializarea semantică 'poamă' → 'prună' a avut loc, probabil în mod independent, și în dialectul meglenoromân, anume în pct. 012, Liumnița (vezi *ALR II*/6082).

Răspunsul *poamă*, pl. *poame*, cu sensul 'prună', 'prune', a fost notat de S. Pop, *ALR I*/872, în pct. 212, Șanț, în pct. 217, Poiana Ilvei, în pct. 218, Mureșenii Bîrgăului, în pct. 268, Năsăud, în pct. 269, Tîrlișua, în pct. 360, Romuli, toate din județul Bistrița-Năsăud. De asemenea, el apare și în jud. Maramureș, în pct. 347, Ieud (alături de *prune*) și în pct. 361, Borșa — Gura Fîntînii.

Date privind aria nord-est transilvăneană cu *poamă* 'prună' se găsesc și în *ALR II*/6082 (E. Petrovici). Sensul acesta a fost notat în pct. 219, Prundul Bîrgăului, și în pct. 260, Beclean, jud. Bistrița-Năsăud. Cf. și *ALRM SN, I*, h. 152, intitulată *Sensul cuvîntului POAMĂ*; aici, alături de punctele menționate, sensul 'prună' apare și în pct. 362, Borșa, jud. Maramureș.

Cuvîntul *poamă*, pl. *poame*, cu sensul 'prună', 'prune', a fost înregistrat și în *ALRR. Maramureș, II*, h. 455, *prună*, în pct. 323, Rozavlea, în pct. 233, Ieud, în pct. 234, Dragomirești (în sintagma *poamă vînătă*; *poame vinete*), în pct. 235, Săcel (alături de *prună*, de dată recentă), în pct. 237, Gura Fîntînii — Borșa. Pe harta 456, *prun*, răspunsul *pom* 'prun' apare în aceleași cinci puncte de mai sus. În restul de 15 puncte ale rețelei maramureșene, alcătuită din 20 de puncte, s-a răspuns cu termenii *prună* și *prun*. Cuvintele *perjă* și *perj* nu sînt cunoscute în graiul maramureșean.

Datele oferite de *NALR. Transilvania* coincid, în linii generale, cu cele din materialul S. Pop și E. Petrovici. Întinderea ariei cu *pom* 'prun', *poamă* 'prună' este cam aceeași, numai că rețeaua de localități anchetate este mai deasă. Din această cauză, renunțăm la înșirarea tuturor localităților. Unele cazuri speciale vor fi menționate mai jos.

Din aria nord-est transilvăneană, poate și din cea est-maramureșeană, cuvintele *poamă* și *pom*, cu sensurile 'prună' și 'prun', au fost duse de emigranți peste munți în Bucovina, în Moldova și în Basarabia. Densitatea mai mare a atestărilor se află în nord-vestul Moldovei, dar mai ales în Bucovina. Peste Prut, sensul 'prun' al cuvîntului *pom* este mai rar atestat.

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

În *ALR I*/872, S. Pop a înregistrat răspunsul *poame* (pl.) — *poamă* (sg.), cu sensurile 'prune' și 'prun', în pct. 378, Capu Codrului, jud. Suceava, și în pct. 542, TătărușI, jud. Iași, precum și în pct. 572, Corbu și în pct. 573, Bicazul Ardelean, ambele din jud. Neamț. În ultimele două localități, precum și în pct. 401, Larga, jud. Hotin, S. Pop a notat și *pom*, cu sensul 'prun'.

În materialul E. Petrovici, *ALR II*/6082, răspunsul *poame* 'prune' a fost înregistrat în pct. 551, Pipirig, jud. Neamț.

Mult mai numeroase sînt atestările cuvintelor *poamă* și *pom* cu sensurile 'prună' și 'prun' în materialul *NALR. Moldova și Bucovina*. În ultima provincie, anchetată de Adrian Turculeț, răspunsul *poamă* (pl. *poame*), cu sensul 'prună', a fost înregistrat în următoarele puncte : 462, Coșna — Dorna Candrenilor ; 463, Cîrlibaba ; 484, Doroteia — Frasin ; 492, Găinești — Slatina ; 496, Zvoriștea ; 554, Preutești, ; 563, Săcuța — Boroaia, toate din jud. Suceava. Se adaugă punctul 555, TătărușI, din jud. Iași, cu un grai bogat în elemente ardelenești. Uneori pl. *poame* este însoțit de determinante, ca în sintagmele: *poame grase*, cu sensul 'prune', uneori și 'goldane', atestată în pct. 492, Găinești — Slatina, în pct. 486, Cajvana, în pct. 488, Grămești și în pct. 563, Săcuța — Boroaia, toate din jud. Suceava ; *poame albe*, din pct. 554, Preutești și pct. 563, Săcuța-Boroaia; *poame roș*, din pct. 563, Săcuța-Boroaia. Celălalt cuvînt, *pom*, cu sensul 'prun', a fost notat în punctele : 467, Argel — Moldovița ; 469, Ciocănești — Iacobeni ; 484, Doroteia — Frasin ; 486, Cajvana ; 492, Găinești — Slatina ; 495, Pătrăuți ; 554, Preutești și 563, Săcuța — Boroaia, toate din jud. Suceava. Adăugăm că *poamă*, în sintagma *poamă perjă*, de care ne vom ocupa imediat, a fost notat și în pct. 462, Coșna — Dorna Candrenilor, jud. Suceava, localitate în care se vorbește un grai care are de asemenea multe trăsături ardelenești.

În zona anchetată de Ion Florea, aflată la sudul celei precedente, răspunsul *poamă* cu sensul 'prună' a fost înregistrat în pct. 571, Tarcău, în pct. 574, Farcașa, în pct. 576, Poiana Grințieș, în pct. 577, Bicaz-Chei și în pct. 578, Huisurez — Dămuc, toate din jud. Neamț. De asemenea, același răspuns a fost primit în pct. 575, Lungeni — Broșteni, din jud. Suceava. Cît privește pe *pom* cu sensul 'prun', el a fost notat în punctele 574, 576 și 578 din jud. Neamț (vezi mai sus).

Am lăsat intenționat la urmă atestările din toate sursele de geografie lingvistică menționate care conțin cuvîntul *poamă* însoțit de determinantul *perjă*, deoarece în sintagma *poamă perjă* se ascunde cheia pentru descifrarea etimologiei cuvîntului *perjă*. Funcția de determinant adjectival al acestuia din urmă, existentă și în sintagma *prune perje*, s-a păstrat în puține graiuri. Exemplele care urmează vin să completeze, totodată, datele privind aria ardelenească a termenului *perjă*, arie de unde acesta a iradiat spre răsărit în toate graiurile moldovenești.

În extremitatea estică a Transilvaniei, există următoarele atestări ale cuvintelor *perjă* și *perj* și ale sintagmelor *poamă perjă*, cu sensul 'soi de prune numite și „de Bistrița“ ', și *pom perj* 'pomul care face astfel de prune' : în *ALR I*/872, *perjă* 'prună', în pct. 578, Făget ; în *ALR II*/6082, *poame perj*, în pct. 219, Prundul Bîrgăului, jud. Bistrița-Năsăud, și în pct. 574, Mihăileni — Livezi, jud. Harghita ; în *ALR II*/4151 (*rachiu de prune*) și în *ALR SN I*, h. 211 (*sîmbure de fructe*), *pierjă*, în pct. 574, Mihăileni — Livezi, jud. Harghita.

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

e Bistrița' a fost înregistrată în *NALR.* Bîrgăului, și în pct. 252, Tiha Bîrgăului Năsăud, iar denumirea *pom perj* 'prun ă a fost notat și în pct. 317, Mihăileni —

rje 'prune de Bistrița' a fost înregistrată itărușî, jud. Iași. Iar A. Turculeț a notat *bucovina* sintagma *prune perje*, în pct. *oamă perjă*, în pct. 462, Coșna — Dorna eava.

pînă acum, se poate spune că zona din reprezentat punctul de plecare înspre *poamă* 'prună' și *pom* 'prun', cît și al

ă are nevoie încă de alte precizări, atît mantic. Totodată, vor trebui aduse în exicale din care fac parte cuvintele în i acordată și vechimii acestora (prima și discutarea laturii fonetice.

variantele fonetice înregistrate sînt foar- ă sînt chestiunile de fonetică de primă Prima se referă la reflexele în graiurile uate *-é-*. A doua, la caracterul sonor i de după *r* : *-rj-* sau *-rș-*.

ă în privința vocalei accentuate este ermenul ar fi fost vechi în limbă, *-é-* evăr, cum se va vedea, în mai multe lizare fonetică. Dar, anticipînd, trebuie e cu *-ęá-* nu are nimic comun cu meta-

adunat de S. Pop (*ALR I*/871, 872) a veneşti o variantă în care în locul lui *i-* : *piắrjă* (sg. și pl.), *piărj* (sg. și pl.). *irj*, pe care, cum am arătat, o consem- A. Turculeț a notat-o în pct. 485, Mă- ibele localități din jud. Suceava.) . Petrovici, nici în *NALR. Moldova* în loc de *-ắ-* mai adesea un *-ắ-*, care opiat de realitatea fonetică dialectală exagerat în aprecierea caracterului ntru discuția etimologică, noua reali- eres.

lași sens, este și o altă variantă, anume o vocală apare un diftong, al cărui și *piĕrjă* sau *piắrjă*). Că schimbarea sporadică, rezultă și din faptul că în stări nu a fost notată o variantă cu in urmă rezultat printr-o diftongare

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21

4. Foarte des a fost înregistrată în anchetele recente din Moldova și Bucovina (dar și în cele mai vechi ale lui S. Pop și E. Petrovici) varianta în care *-é-* apare ca *-ę́-*, eventual *-ę̂-* (*pę́rjă*). Acest *-ę́-* pare a fi o realizare mai nouă a unor variante anterioare cu *-i̯á-* sau cu *-ę́á-*, mai apropiate de etimonul săsesc.

5. Diftongul *-i̯á-* în locul vocalei *-é-* a fost notat după cum urmează: *pi̯arj* (sg. și pl.) 'prun', în pct. 538, Cosmești, jud. Iași; *pi̯arj* (pl.), față de *pi̯ę́rj* (sg.), în pct. 492, Vorniceni, Lăpușna (vezi *ALR I*/871); *pi̯árjî* (sg.) ~ *pi̯ắrjî* (pl.), în pct. 451, Cuhurești de Sus, Soroca; *pi̯árjă* (sg.) ~ *pi̯ắrjă* (pl.), în pct. 492, Vorniceni, Lăpușna; *pi̯árjî*; *pi̯ắrjî* (pl.), în pct. 504, Costuleni, Lăpușna; aceeași variantă în punctele 506, Leușeni, Lăpușna, 508, Grumezoaia, Vaslui, 510, Lipovăț, Vaslui, 512, Dănești, Vaslui; *pi̯árjă* (sg.) ~ *pi̯ę́rjî* (pl.), în pct. 532, Miron Costin, Neamț; la fel în pct. 556, Ceahlău, Neamț; *pi̯árși* (sg.) ~ *pi̯ắrși* (pl.), în pct. 594, Nistorești — Ogoare, Vrancea; *pi̯arjî* (sg.) ~ *pę́rjî* (pl.), în pct. 679, Enisala, Tulcea (vezi *ALR I*/872). Forma *pi̯árjâ* (sg.) ~ *pi̯ę́rjâ* (pl.) a fost notată de E. Petrovici, *ALR II*/*6082*, în pct. 455, Saharna, Orhei.

Varianta cu *-i̯á-* a fost înregistrată și în materialul, nepublicat, al *NALR. Moldova și Bucovina*, întrebarea 1157 și 1158, după cum urmează: *pi̯árjâ* (sg.) ~ *pę́rjâ* (pl.), în pct. 493, Horodniceni, jud. Suceava; *pi̯árjă* (sg.) ~ *pi̯ę́rjî* (pl.), în pct. 501, Dumbrăveni, jud. Suceava; *pi̯árjâ* (sg.) ~ *pi̯ę́rjâ* (pl.), în pct. 589, Miron Costin — Trifești, jud. Neamț; *pi̯árjâ* (sg.) ~ *pę́rjă* (pl.), în pct. 590, Bălușești — Icușești, jud. Neamț; aceeași variantă în pct. 595, Gioseni — Tamași, jud. Bacău; *pę́rjî* (pl.) ~ *pi̯árjî* (sg.), în pct. 658, Păunești, jud. Vrancea. În unele graiuri, alături de diftongul *-i̯á-*, apare și grupul consonantic *-rș-*: *pi̯árșă* (sg.) ~ *pi̯ę́rșă* (pl.), în pct. 661, Mera, jud. Vrancea; *pi̯árși* (sg.) ~ *pę́rși* (pl.), în pct. 668, Nereju, jud. Vrancea.

De asemenea, această variantă cu *-i̯á-* a fost de mai multe ori notată de participanții la ancheta indirectă din Moldova cu *Chestionarul dialectal*, trimis în urmă cu două decenii în satele și comunele din această parte a țării de către Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor din Iași. Semnalările provin din județele Botoșani, Suceava și Iași. Varianta cu *-rș-*, *pi̯árșă*, a fost înregistrată în satele Lungani și Costești, jud. Iași.

6. Diftongul *-ę́á-* în loc de *-é-* a fost înregistrat de S. Pop, *ALR I*/872, în următoarele variante fonetice: *pę́árjă* (sg.) ~ *pę́rjă* (pl.), în pct. 456, Cuizofca, Orhei; *pę́árjă* (sg.) ~ *pi̯ắrjă* (pl.), în pct. 461, Peresecina, Orhei; *pę́árjă* (sg.) ~ *pę́rjî* (pl.), în pct. Leușeni, Lăpușna; *pę́árjî* (sg.) ~ *perjî* (pl.), în pct. 502, Cornești, Bălți. Din *NALR. Moldova și Bucovina*, provin următoarele atestări: *pę́árjî* (sg.) ~ *pę́rjî* (pl.), în pct. 562, Brusturi, jud. Neamț; *pę́árjî* (sg.) ~ *pę́rjî* (pl.), în pct. 569, Cracăul Negru, jud. Neamț; *pę́árjâ* (sg.) ~ *pę́rjâ* (pl.), în pct. 592, Măgura, jud. Bacău; *pę́árjâ* (sg.) ~ *pę́rjî* (pl.), în pct. 601, Mărăști — Filipeni, jud. Bacău; aceeași formă în pct. 604, Godinești de Jos, jud. Bacău; *pę́árjâ* (sg.) ~ *pę́rjî* (pl.), în pct. 608, Dănești, jud. Vaslui; *pę́árjî* (sg.) ~ *pę́rjî* (pl.), în pct. 611, Corodești — Ghergheși, jud. Vaslui; aceeași formă, în pct. 623, Grumezoaia, jud. Vaslui; *pę́árjă* (sg.) ~ *pę́rjî* (pl.), în pct. 669, Soveja, jud. Vrancea. O variantă cu grupul consonantic *-rș-*, *pę́ârșâ*; *pę́árșâ*, a fost înregistrată în pct. 667, Nistorești, jud. Vrancea. Varianta cu *-ę́á-* a fost notată și în *NALR. Muntenia* și *Dobrogea*, anume în trei localități din nordul ultimei provincii. Este vorba de pct. 873, Luncavița, cu forma *pę́árjă* (sg.) ~ *pę́rjî* (pl.); de pct. 875, Niculițel, cu *pę́árje* (sg.) ~

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

perj^{i} (pl.) ; de pct. 883, Sarichioi, Enisala, cu *pęárje* (sg.) ~ *perj* (pl.), toate în jud. Tulcea. Varianta *pęárjă* (pl.) apare și în pct. Poiana Cristei, Vrancea ; la fel, în Căiuți, jud. Bacău, am notat forma *pęárjă* (sg.).

7. În mai multe graiuri moldovenești a fost întîlnită o variantă cu *-á-* în loc de *-é-*, *párjă*. În *ALR I*/872 : *párj*^{i} (sg.) ~ *pi̯ărjă* (pl.), în pct. 400, Tărăsăuți, Hotin ; *párjă* (sg.) ~ *pi̯ărjă* (pl.), în pct. 403, Clocușna, Hotin ; *párjă* (sg.) ~ *pi̯ărjî* (pl.), în pct. 440, Plopi, Soroca ; *párjă* (sg.) ~ *pi̯ărjî* (pl.), în pct. 552, Baia, Suceava ; *párjî* (sg.) ~ *pi̯ĕrjî* (pl.), în pct. 554, Broșteni, Neamț. În *ALR II*/6082 : *párjâ* (sg.) ~ *pi̯ĕrjâ* (pl.), în pct. 365, Ciocănești, jud. Suceava. În *NALR. Moldova și Bucovina* : *párjâ* (sg.) ~ *pi̯ĕrjâ* (pl.), în pct. 485, Mănăstirea Humorului, jud. Suceava ; *párjâ* (sg.) ~ *pęrjâ* (pl.), în pct. 491, Capu Codrului — Păltinoasa, jud. Suceava ; *párjâ* (sg.) ~ *pęrjâ* (pl.), în pct. 492, Găinești — Slatina, jud. Suceava ; *párjă* (sg.) ~ *pi̯ĕrjî* (pl.), în pct. 493, Horodniceni, jud. Suceava ; *párja* (sg. art.), în pct. 564, Baia, jud. Suceava ; *párjâ* (sg.) ~ *pi̯ĕrjâ* (pl.), în pct. Poiana Mărului — Mălini, jud. Suceava; *párjâ* (sg.) ~ *pi̯ĕrjâ* (pl.), în pct. 575, Lungeni — Broșteni, Suceava; *párjâ* (sg.) ~ *pęrji* (pl.), în pct. 577, Bicaz-Chei, jud. Neamț. De asemenea, în *Chestionarul dialectal* menționat (cap. Viticultură și pomicultură), a fost notată varianta *parjă* în localitățile Dersca, Șendriceni și Săveni, jud. Botoșani. Ea este discutată de J. Byck — A. Graur în „Bulletin linguistique", I, 1933, p. 16. Asupra explicației propuse de autori vom reveni mai jos.

II. 1. În marea majoritate a cazurilor , materialele dialectale folosite consemnează existența grupului consonantic *-rj-* (*-rž-*), fapt care a fost ilustrat suficient chiar numai cu exemplele nu prea numeroase de pînă acum. Caracterul sonor al celui de al doilea element necesită o explicație, pe care o vom da mai departe.

2. Mai puțin răspîndită, dar foarte importantă pentru etimologia de care ne ocupăm, este varianta cu grupul consonantic *-rș-* (*-rš-*). Ea a fost înregistrată după cum urmează : în *ALR I*/871, *perj*|*ș* (sg. și pl.) (pomul), în pct. 470, Chițcani, Tighina ; *perș*^{ă} (sg.) ~ *perj*|*ș* (pl.), în pct. 590, Muncelu, jud. Bacău ; *perș*^{ă} (sg.) ~ *perș* (pl.), în pct. 594, Nistorești — Ogoare, jud. Vrancea. Tot numele pomului, cu finalul *-rș*, a mai fost înregistrat în *NALR. Moldova și Bucovina*, întrebarea 1158, după cum urmează : *pérș* (sg. și pl.), în punctele 661, Mera, 662, Vidra, 666, Negrilești și 668, Nereju, toate din jud. Vrancea ; *perș*^{ă} (sg.) ~ *perș* (pl.), în pct. 667, Nistorești, jud. Vrancea. În numele fructului, *-rș-* a fost consemnat n cazul unor variante prezentate mai sus, sub I, 5, 6. Adăugăm încă o atestare, în care elementul al doilea al grupului consonantic este un sunet intermediar între *ș* și *j*, adică este un *ș lenis* : *pérș*|*jă* (sg.) ~ *pérjă* (pl.), în pct. 666, Negrilești, jud. Vrancea (*NALR. Mold. Bucov.*). Forma *perșă* este consemnată și în dicționarul lui Polizu (vezi *DLR*, s.v.).

3. Foarte rară și lipsită de importanță pentru discuția etimologică de mai jos este varianta în care *-r-* din grupul *-rj-* a dispărut sau se aude foarte slab : *péjă* și *pé*^{r}*jă*, în pct. 548, Tansa, jud. Iași ; *pé*^{r}*jă*, în pct. 570, Pipirig, jud. Neamț. Fenomenul apare și în derivatul *pe*^{r}*jării* (pl. art.), pentru *perjării*, în pct. 548, Tansa, jud. Iași (*perjar* 'cultivator de perje').

În sursele dialectale menționate au fost consemnate o serie de caracteristici ale fructului în discuție, mai rar și ale pomului. Este vorba de forma, culoarea, timpul de coacere, utilizarea, calitatea etc. fructului numit *perjă*.

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

Aceste note sînt utile pentru o mai bună cunoaștere a laturii semantice a termenului și, într-un anumit sens, chiar și pentru clarificarea etimologiei lui.

Din *ALR I*/871, 872, reținem următoarele caracteristici: 1. P e r j e l e s e d e s f a c m a i u ș o r d e p e s î m b u r i. Această însușire a fost notată în *ALR I*/871, pct. 552, Baia, jud. Suceava: „carnea *să diskică* mai ușor"; în *ALR I*/872, pct. 388, Straja, jud. Suceava: „miezul nu se ține de sîmbure"; pct. 400, Tărăsăuți, Hotin: „*se desfică*"; pct. 512, Dănești, Vaslui; pct. 528, Mărăști Vale, Bacău; pct. 538, Cosmești, Iași: „(carnea) nu se ține de sîmbure"; pct. 550, Tg.-Neamț, pct. 556, Ceahlău, pct. 558, Gîrcina, toate în jud. Neamț; pct. 588, Rîpile, jud. Bacău; pct. 594, Nistorești — Ogoare, jud. Vrancea. 2. P e r j e l e a u f o r m a a l u n g i t ă, l u n g ă r e a ț ă (l u n g u i a ț ă). Această caracteristică a fost notată în *ALR I*/871, în pct. 704, Braniștea, jud. Galați, iar în *ALR I*/872, în pct. 382, Colincăuți, Hotin: „*is lúnĝe*"; pct. 420, Todireni, Botoșani; pct. 486, Gura Galbină, Tighina: „mai lungărețe și mai subțiri la carnea lor"; pct. 504, Costuleni, Lăpușna; pct. 512, Dănești, Vaslui; pct. 518, Trifești, Iași; pct. 542, Tătărași, Iași; pct. 552, Baia, Suceava; pct. 582, Moinești — Văsiești, Bacău; pct. 592, Cîmpuri, Vrancea; pct. 618, Stoișești, Vaslui. 3. P e r j e l e s e c o c m a i t î r z i u, s î n t d e t o a m n ă, t o m n a t i c e. Această însușire a fost consemnată de *ALR I*/872 în pct. 532, Tazlău, Neamț și în pct. 540, Ceplenița — Vîrîți, Iași. 4. P e r j e l e s e p o t u s c a p e n t r u i a r n ă, s î n t „m a i b u n e". Precizările provin din pct. 508, Grumezoaia, Vaslui și din pct. 522, Mădîrjac, Iași. Alte note: perjele sînt „mai uscate și au pielița mai groasă" (pct. 398, Ibănești, Botoșani); sînt mai vîrtoase, „mai curcubătoase" (pct. 502, Cornești, Bălți). La Liești, Galați, pct. 610, s-a notat soiul numit *perje moldovenești* (*ALR I*/872).

În materialul adunat de E. Petrovici în *ALR II*/6082, găsim următoarele precizări cu privire la soiul de prune numit *perje* (*perje* a devenit și termen generic pentru 'prune'). Există perje *bărdace* (pct. 414, Cristești, Botoșani; pct. 463, Onițcani, Orhei), perje *avrame* (pct. 414, Cristești, Botoșani), perje *goldane* (pct. 399, Boian, Cernăuți; pct. 405, Trebisăuți, Hotin; pct. 431; Recea, Bălți; pct. 463, Onițcani, Orhei; pct. 478, Căușanii Vechi, Tighina pct. 520, Larga, Iași; pct. 531, Călugăra, Bacău, cu varianta fonetică *ĝioldáni* (de toamnă). Acest soi mai este numit perje *vinete* (pct. 537, Mircești, Iași), *prune perje* sau, simplu, *poame* 'perje' (pct. 551, Pipirig, Neamț).

În *NALR. Moldova și Bucovina* (întrebarea 1157), reapar multe din notele consemnate anterior. Astfel, în 11 localități s-a făcut precizarea că perjele sînt „lungărețe", și anume în pct. 530, Larga-Jijia, Iași; pct. 537, Borosești, Iași; pct. 558, Ruginoasa, Neamț; pct. 574, Farcașa, Neamț; pct. 606, Ivănești, Vaslui; pct. 621, Ghermănești, Vaslui; pct. 618, Lipovăț, Vaslui; pct. 627, Fălciu, Vaslui; pct. 633, Oancea, Galați; pct. 659, Păunești, Vrancea; pct. 663, Pralea, Bacău. Dimpotrivă, prunele sînt „rătunde" și au pulpa lipită de sîmbure (pct. 530, Larga-Jijia, Iași). Perjele sînt „mai bune" (pct. 531, Luceni, Iași; pct. 618, Lipovăț, Vaslui), mai „dulci" (pct. 610, Muntenii de Sus, Vaslui), mai „cărnoase" (pct. 530, Larga-Jijia, Iași), sînt de culoare „albastră" (pct. 618, Lipovăț, Vaslui) sau sînt „cernelii" (pct. 624, Vutcani, Vaslui), dar există și *perje albe* (pct. 536, Coropceni, Iași; pct. 540, Erbiceni, Iași; pct. 600, Pungești, Vaslui). În ultimul caz, trebuie avut în

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

vedere însă și sensul generic, de 'prună', al cuvîntului *perjă*, din graiul moldovenesc. În același material a fost consemnată și denumirea *perje bistriţe*, în pct. 622, Stănileşti, Vaslui. Sintagma *perje moldoveneşti*, perje din care se face *povérlă* (povidlă), a fost notată în pct. 537, Borosești, Iași. Tot aici, un alt soi poartă numele de *perje ungureşti* ; acestora li se mai spune și *coádeşe* sau *bardace*. Prunele sînt „grase", iar perjele sînt „slabe" (pct. 623, Grumezoaia, Vaslui). În ultima localitate s-a făcut și precizarea că prunul și perjul sînt pomi diferiţi. În cazul fructului numit *perjă*, sîmburele se „dejghioacă" sau se „desface" ușor de „pulpă" (pct. 567, Gîrcina, Neamț ; 670, Hîrja, Bacău) ; perjele sînt „cu gît", se precizează în pct. 648, Tălpigi, Galați. Pe cînd prunele se coc „mai devreme", perjele sînt „de toamnă", s-a spus în pct. 647, Priponești, Galați și în pct. 648, Tălpigi, același județ.

Demne de reținut sînt determinantele din sintagmele *perje bistriţe*, din Stănileşti, Vaslui, și *perje ungureşti*, din Borosești, Iași. În ultimul caz, determinantul *unguresc*, cu sensul '(român, -esc) din Transilvania sau din Ungaria' a mai fost înregistrat și în „Șezătoarea", V, 5—6, p. 69, în îmbinarea, tipică pentru graiurile românești din zona Bistrița-Năsăud, *poame ungureşti*, cu sensul 'prune ~', adică *perje*. *Perje ungureşti* și *prune ungureşti* au fost consemnate și în răspunsurile la *Chestionarul* de pomicultură al Centrului de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor din Iași. Pe de altă parte, Ion Nuță, în ancheta personală de pomicultură, a înregistrat în județele Neamț și Bacău sintagma *prune ardeleneşti*, care pare a denumi tot soiul de care ne ocupăm. Același sens ar putea să-l aibă și denumirea *prune nemţeşti*, pe care o găsim în *Pomologia R.P.R.*, I, București, 1963, p. 273.

Referitor acum la prima sintagmă, determinantul adjectival *bistriţ, -ă* este înregistrat în *Dicţionarul Academiei Române* (*DA*), s.v., cu sensul eronat '(prune) âcre, acide', în combinații ca *prun bistriţ, prună bistriţă*, pl. *prune bistriţe*. După datele de care dispuneau autorii acestei lucrări în momentul publicării (anul 1913), expresiile respective erau cunoscute prin Hațeg și Bihor. Despre sintagma *prun bistriţ* se spune că este egală cu cea din Moldova *prun perj*. Etimologia propusă în *DA* este de asemenea eronată. Autorii inventează „un tip slav **bystrĭcĭ* (din *bystră* 'iute', cu schimbarea înțelesului : 'pișcăcios'. Cfr. numele de rîu *Bistriţa* = torent de munte, apă care curge repede')". Se observă îndată intenția de justificare a sensului inventat 'âcre, acide', pe cînd în realitate soiul respectiv este caracterizat tocmai prin nota antonimă 'dulce'.

În ciuda faptului, pe care îl vom arăta imediat, că etimonul just al acestui adjectiv fusese între timp descoperit (de altfel nu era o etimologie prea complicată), Al. Cioranescu, *DER*, nr. 891, repetă erorile din *DA*, atît în privința sensului adjectivului *bistriţ, -ă* ('acidulado, agrio ; se dice todo de una variedad de ciruelas'), cît și în privința etimologiei. Alți autori de dicționare, mai vechi sau mai recente, fie că nu înregistrează adj. *bistriţ, -ă*, fie că-l definesc neprecis sau îl lasă fără etimologie. În prima situație sînt L. Șăineanu, *DU*, H. Tiktin, *DRG*[1] (la fel și în ed. a II-a), Scriban, *Dicţ.* În *DLRM*, sintagma *prune bistriţe* este explicată, neprecis, prin 'prune brumării', iar *prun bistriţ*, prin 'varietate de prun care produce prune brumării'. Etimologia adj. *bistriţ, -ă* nu este menționată. Cele spuse în *DLRM* sînt preluate aproape cuvînt cu cuvînt în *DEX*, inclusiv expresia „Etimologia necunoscută". Rezerva ultimelor dicționare față de explicația din *DA* și *DER* este, firește, jus-

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

tificată. De neînțeles rămîne însă faptul că autorii lor au neglijat definiția ireproșabilă și etimologia corectă din I.-A. Candrea, *CADE*, s.v. : „*bistriță* adj. *Băn. Trans.* numai în *prună* ~, varietate de prune de toamnă, de formă lungăreață și al cărei sîmbure se deslipește ușor de partea cărnoasă". Etimonul propus de Candrea este numele propriu *Bistrița*. În privința sensului, se observă îndată că el coincide cu cel al mold. *perjă*. Etimonul propus de Candrea, singurul just, a fost, fără îndoială, neacceptat de lexicografii ulteriori din cauză că nu a fost deloc argumentat de cel care l-a intuit.

Dar referirea la un toponimic precis, anume la regiunea Bistrița din nord-estul Transilvaniei, celebră zonă pomicolă a țării, fusese de mai multe ori făcută pînă în 1975, anul apariției dicționarului explicativ (DEX). Astfel, în 1967, Ștefan Binder, în lucrarea *Contribuții la studiul elementelor germane din lexicul graiurilor populare românești. III. Denumiri de obiecte casnice, de bucătărie, de alimente, băuturi, coloniale etc.*, apărută în „Analele Universității din Timișoara", Seria Științe filologice, V, la p. 62, după ce explică sintagma *prună bistriță* prin 'varietate de prune de formă lungăreață, care se coc toamna și ai căror sîmburi se desprind ușor de partea cărnoasă', iar sintagma *prun bistriț* prin 'prunul care produce aceste prune' (expresiile sînt cunoscute în com. Vîlcele, jud. Cluj, în com. Belinț, jud. Timiș și în „întregul Banat"), propune ca etimon cuvîntul săsesc *bistriță̆r*, din săs. *bistriță̆r* (*pelzăn*). Mai înainte, se spune în continuare, R. Todoran îl considerase calc după magh. *beszterce* (*szilva*). Atît adjectivul săsesc, cît și cel maghiar, au ca punct de plecare numele *Bistrița* din nord-estul Transilvaniei. În cazul cuvîntului românesc, modelul săsesc propus de Șt. Binder trebuie neapărat avut în vedere, cum vom arăta și mai jos, căci în limba română derivatul adjectival normal de la numele propriu în discuție ar trebui să fie alcătuit cu sufixele *-ean, -ă*, sau *-enesc, -enească*, așadar *bistrițean, -ă* sau *bistrițenesc, -țenească*, derivate care într-adevăr există în numeroase graiuri populare chiar în combinații care denumesc soiul de prune în discuție. Etimologia săsească a adj. *bistriț, -ă* este mai precisă decît cea a lui I.-A. Candrea.

Dispunem acum de un număr mult mai mare de atestări ale sintagmei al căreia al doilea element este un derivat adjectival de la numele regiunii și orașului transilvănean *Bistrița*. În *ALR II*/6082, E. Petrovici a înregistrat *prune bistrițe* (sg. *prună bistriță*) în următoarele localități : pct. 27, Glimboca jud. Caraș-Severin ; pct. 47, Vălcani, jud. Timiș ; pct. 64, Ineu, jud. Arad ; pct. 76, Chizătău, jud. Timiș ; pct. 95, Gîrda de Sus, jud. Alba ; pct. 105, Dobra, jud. Hunedoara (aici li se spune și *prune de toamnă*) ; pct. 250, Petrești de Jos, jud. Cluj ; pct. 279, Bocșa, jud. Sălaj ; pct. 284, Sînmihaiul Almașului, jud. Cluj ; pct. 325, Voievozi (Chiniz), jud. Bihor ; pct. 334, Moftinu Mic, jud. Satu-Mare. În pct. 310, Roșia, și în pct. 316, Sînnicolaul Român, ambele din jud. Bihor, a fost înregistrată varianta cu metateză *brístiț, -ă*. Proveniența de la numele propriu *Bistrița*, pe terenul limbii române, a determinantului (adjectival) este neîndoielnică în sintagme ca : *prune de bistriță*, din pct. 228, Toplița, jud. Mureș ; *prune bistrițănești*, din pct. 260, Beclean, jud. Bistrița-Năsăud ; *prune bistrițéne*, din pct. 272, Boiu Mare, jud. Sălaj și din pct. 349 (*~bd' istrîț̆ńĕ*), Groși, jud. Maramureș. În această situație, în dicționarele românești trebuie să fie înregistrate adj. *bistrițean, -ă* și *bistrițenesc, -ească*, cu același sens ca și adj. *bistriț, -ă*, toate de la numele propriu *Bistrița*, dar ultimul din adj. săsesc *bistritzər*. În materialul *ALR II*/6082 a fost înregistrată

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

în pct. 346, Negreşti, jud. Satu-Mare, „prune *mńistrĕţă*", cu sensul 'prune bistriţe'. De asemenea, Gheorghe Iordache, *Ocupaţiile tradiţionale pe teritoriul României. Studiu etnologic*, I, Craiova, 1985, p. 307, consemnează sintagma *prune mistreţe* „bune pentru legvari" (adică pentru marmeladă, magiun), în localitatea Valea Seacă din Satu Mare. Avem a face, poate, cu o variantă modificată prin etimologie populară (apropierea de cuvîntul *mistreţ, -eaţă*, adj.) a cuvîntului *bistriţ, -ă*, fără suport lexical în graiurile din această parte a ţării. Adăugăm că *pruni bistriţi* (*bd'ístriţ*) a fost atestată şi de S. Pop, în *ALR I*/871, în localitatea Fundătura, din jud. Cluj, pct. 255.

Despre soiul denumit *prune de Bistriţa* sau *prunul de Bistriţa* se găsesc date complete în tratatele de pomologie, româneşti şi străine. În tratatul *Pomologia R.P.R.*, I, Bucureşti, 1963, p. 273, este menţionat soiul *prune grase româneşti de Bistriţa*. În aceeaşi lucrare, cu titlul schimbat, anume *Pomologia R.S. România*, vol. al IV-lea, Bucureşti, 1965, p. 17—18, după ce se dă numele ştiinţific al speciei numită *perj*, *Prunus domestica L* (sau *vinete româneşti*), se arată că există mai multe subspecii, printre care subspecia *oeconomica Borkh*, al cărei fruct este alungit, iar pulpa este neaderentă la sîmbure, şi subspecia (varietatea) *pruneauliana Ser. apud D.C.* În acelaşi volum, la p. 197—198, vorbindu-se despre „vinetele româneşti", care-s totuna cu perjele, se spune că sînt de două feluri: a) prunul *De Bistriţa*, mai puţin rezistent la secetă, cu fructele asimetrice, mai slab brumate şi b) *prunul Brumăriu*, mai bine adaptat la condiţiile de secetă, cu fructele mai mult sau mai puţin asimetrice şi mai puternic brumate. Ambele varietăţi sînt apreciate ca foarte bune, cu un gust excelent. Pulpa nu aderă la sîmbure. Fructele se coc tîrziu, au un conţinut de zahăr apreciat ca „mijlociu", sînt acidulate şi au un procentaj ridicat de tanin. Sînt bune de marmeladă şi de uscat pentru iarnă.

Originea soiului numit *perj* ar fi prin partea de est a Asiei Mici, prin Iran şi Siria sau regiunea Caucaz. Peninsula Balcanică a devenit a doua patrie a acestui soi. În altă lucrare, anume *Dicţionarul enciclopedic român*, III, literele *K—P*, Bucureşti, 1965, p. 886, se spune despre prunul de Bistriţa că este un soi „originar din Transilvania, cu fructul de mărime mijlocie, cu adîncitura longitudinală de culoare mai închisă. Pulpa fructului, tare şi zemoasă, nu este lipită de sîmbure". Iar în *Dicţionar etnobotanic*, de Al. Borza, Bucureşti, 1968, p. 138—139, sub aceeaşi denumire savantă *Prunus domestica L* (rom. *Prun, Perj*), sînt menţionate, printre numeroase alte soiuri de fructe ale acestei subspecii, şi denumirile prune *bistriţene, bistreţ* (atestare din anii 1937—1940), *bistriţe, bistriţii* (fără accent; probabil *bistriţii*, pl., de la un sg. în sufixul *-iu*, **bistriţiu*). Apare şi varianta cu metateză, semnalată şi mai sus, *brístiţe* (prune ~), precum şi cea cu modificarea lui *b-* + *i* în *d'-*, transcrisă însă *distriţe*. Soiul mai este numit în literatura de specialitate şi *vinete româneşti*. Echivalentul german pentru pom, dat de Al. Borza, este *Zwetschkenbaum*. Identitatea dintre această varietate şi cea denumită în graiul moldovenesc *perjă* este în afara oricărei discuţii.

Denumirea cu determinantul derivat de la numele zonei Bistriţa, în afară de semnalarea de mai sus, mai apare pe teritoriul graiului moldovenesc în încă mult mai multe puncte. Afirmaţia se bazează pe datele cuprinse în răspunsurile la *Chestionarul pomicol* al Centrului de Lingvistică, Istorie Literară şi Folclor din Iaşi, în care se întîlnesc denumiri ca *prune brumării de Bistriţa, prune de Bistriţa, prune bistriţene, prune bistriţe*. Ultimele două

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

sintagme, precum și expresia *prune bistrițești*, sînt înregistrate de Gh. Iordache, *op. cit.*, p. 308, nu numai prin Transilvania, dar și prin vestul Moldovei, de pildă în Căiuți, jud. Bacău. Expresia face parte din limbajul tehnic al cultivatorilor de pomi fructiferi. Din această cauză, în foarte multe cazuri trebuie să admitem o preluare în vorbirea populară a termenului tehnic pomicol. Vorbirea populară moldovenească dispunea de cuvîntul mai vechi, tot de origine transilvăneană, cum se va vedea, *perjă*, respectiv *perj*.

Pomicultura din zona Bistrița-Năsăud s-a bucurat de o foarte mare atenție la populația germană-săsească de aici. Ca și în alte centre săsești din Transilvania, cu multe secole în urmă se practica aici intens altoirea pomilor sălbatici pentru crearea de noi soiuri. Un rol important îl aveau în acest sens pastorii sași. Livada lor trebuia să fie un model pentru enoriași, ea era totodată și o pepinieră conținînd soiurile cele mai valoroase. Pentru informații, vezi cele spuse în *Siebenbürgisch-sächsisches Wörterbuch* (*SSW*), I, p. 429, sub cuvîntul *Baum*. În așa-numitele *Baumgarten* (în săs. de sud *Bangert*, în săs. de nord sau năsăud. *Bąngert*[3]), care erau livezi de pomi fructiferi situate în afara localităților, în cîmp, și fără garduri împrejur (vezi *SSW*, I, p. 432—434), precum și în grădinile din localități, au fost create în secolele precedente multe soiuri de pomi prin altoire, soiuri care s-au răspîndit apoi în toată Transilvania și chiar și dincoace de Carpați. Nivelul foarte ridicat al pomiculturii în regiunea Bistrița-Năsăud rezultă și din terminologia pomicolă neobișnuit de bogată, pe care a înregistrat-o în graiurile săsești de aici Friedrich Krauß, în lucrarea *Nösnerländische Pflanzennamen. Ein Beitrag zum Wortschatz der Siebenbürger Sachsen*, (*Nösn. Pfl.*), Bistrița, 1943. În *Introducere*, p. IX, lexicograful sas face următoarea apreciere: „Als vorzüglich geeignetes Obstgebiet hat das Nösnerland für die verschiedenen Obstgattungen und deren mannigfache Arten eine Fülle von Bezeichnungen hervorgebracht". Spre exemplificare, menționăm că în această lucrare au fost înregistrate 318 denumiri ale unor varietăți de pere, cărora li se adaugă încă sute de denumiri ale multor soiuri (p. 332—361); au fost apoi înregistrate 419 feluri de mere, cu sute de alte denumiri de variante și soiuri (p. 362—413). Foarte mare este și numărul denumirilor pentru prune (p. 445—467). Demn de remarcat este faptul că în terminologia botanică populară a sașilor de la Bistrița-Năsăud numărul împrumuturilor lexicale de origine maghiară, dar mai cu seamă de origine românească, este extrem de ridicat. Acestea din urmă au o mare circulație în vorbirea săsească, constituind totodată o dovadă a unor contacte strînse și îndelungate între membrii celor două comunități lingvistice.

Referitor la problema pe care o urmărim, se poate constata că numeroase soiuri de fructe caracteristice regiunii au fost denumite în dialectul săsesc cu ajutorul unor sintagme în care determinantul este adj. *bistritzer*. Astfel, un soi de mere este numit *bästerzərappəl* (= Bistritzerapfel) (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 367); un soi de cireșe dulci este numit *bistritzərkîrsch* (= Bistritzer Kirsche) (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 440; id., *Treppener Wörterbuch. Ein Beitrag*

[3] Din acest cuvînt săsesc provine rom. *băngar*, 'grădină de pomi', 'livadă', din pct. 260, Beclean, în *ALR SN I*, h. 201 (vezi și V. Arvinte, *Dt. Entlehn.*, p. 166, 194), cuvînt neînregistrat în dicționare. N-ar fi deloc exclus ca varietatea de prune numite *bugărci* (sg. *bugărcă*), înregistrată în *NALR. Oltenia, III*, MN 1 157/Pl. 79, în pct. 963, Ostrovu Mare, jud. Mehedinți, varietate caracterizată prin aceea că fructele sînt lunguiețe, de culoare vînătă și se coc tîrziu, să fie denumită cu un cuvînt în al cărui radical să se afle săs. *bu(n)gar*+suf. *-că*.

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

zum Nordsiebenbürgischen Wörterbuch (*Trepp. Wb. SSW*, V, litera *K*, p. 148, sub *Kirsche*); un soi de *bîr* (= Bistritzer Birne) (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 325 în regiune soiul de prune numit în săsește *bistritz* care este identic cu ceea ce în Moldova se cheamă *p* cu ceea ce se cheamă în germană *Bosnische Pflaum* Prunele aparținînd acestei varietăți mai sînt denum la Bistrița-Năsăud și „August-, Blaue-, Haus-, G Nösner-, Städterbilse", săs. *zibripelz* (*zibri* 'magiun' sînt denumite *besztercei szilva* 'Bistritzer Zwetschge'. merate (vinete, de toamnă, slabe la carne sau hitioa sînt proprii și perjelor moldovenești, o dovadă în plus soi. Varietatea numită în săsește *Regner Bilse*, adică și *blôpelz*, adică 'prune vinete', este identică cu variet La fel, denumirea *nîsnərpelz* (= Nösnerbilse), adică Năsăud', are același sens ca și denumirea *bistritzərpelz* aceste prune se mai cheamă în săsește și *hiarw* (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 446—449, 459).

În lumina celor de mai sus, putem conchide c în cele mai multe graiuri românești din Transilva Maramureș sînt denumite prin sintagmele *prune bistrițene*, ~ *bistrițenești* etc.), respectiv *pruni* (*pomi* graiurile românești din estul și nord-estul Transilvani întreaga Moldovă denumirile *perje*, respectiv *perji*. A una și aceeași realitate. Soiul în cauză a fost creat, zonă pomicolă din nord-estul Transilvaniei.

Întrebarea care se pune în mod normal este cînd s- Un răspuns sigur nu putem da. Singurul mijloc de care este să stabilim cît mai bine posibil vechimea cuvintelor prin găsirea primei atestări.

Deocamdată, cea mai veche atestare a cuvînt numele propriu *Perjul*. Acesta apare într-un document brie 25, din Iași. Este o carte de vînzare dată de Pă Țării de Sus, lui „Portar și frații lui, Grigore și Toma, și Gorcea și **Perjul**, fii lui Oancea, nepoții lui Sava", lor din satul Ionășeni pe Jijia, la capătul Stîncii (*DI* Ca nume de familie, *Ștefan* **Perjul** este menționat într- 1699, februarie 25, care este o carte de întărire a lui Ar către comisul Ilie Cartargiul, pentru diverse moșii, unc tratie Dabija Vodă. Se spune acolo: „... giumătate de la ținutul Tecuciului pe apa Bîrladului, ... ci au cumț la Lazar și de la *Ștefan* **Perjul**, feceor Lupului de Măză lor Gavril" (*Arhiva genealogică*, II (1913), Iași, p. 66). și în secolul următor. Astfel, un *Chiriac* **Perjul**, fost pre nilești, din ținutul Tecuciului, este menționat în anul C. Stoide, *Documente tecucene*, Bîrlad, 1938, p. 70); D Nicorești de Sus, este pomenit în anul 1777 (*ibid.*, p. 5 sînt menționați „feciorii lui *Timircan* **Perjului** (*ibid.*). L al XIX-lea, în 1804, o parte din moșia Bălăbănești a

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

răzeşi, anume **Perjăştii** (I. Antonovici, *Documente bîrlădene*, IV, Bîrlad, 1924, p. 251).

Numele fructului apare pentru prima dată tot ca nume propriu : **Perjă**, într-un zapis din 1662, iunie 19 : „ ... pe un bătrîn din Ciorăşti, cumpărat de la Irimia, de ficiorul lui Isarie şi Nastii şi de la Necula şi Toader, feciorii lui **Perjă**". Citatul provine dintr-o carte de judecată a divanului domnesc din 19 iunie 1814 (vezi I. Antonovici, *Documente ale foastelor schituri Orgoeştii, Bogdăniţa, Pîrveştii, Cîrţibaşii şi Mînzaţii din judeţul Tutova*, Huşi, 1929, p. 11). În *DLR*, *perj* este atestat în anul 1712 (în *Uricariul*, XX, 87), iar *perjă* în 1792 (*Uricariul*, IV, 133/7). Numele pomului mai este atestat şi în anul 1781 : „(tisa) ... *se potriveşte la floare cu lemnu* **perjului**" (vezi C. C. Giurescu, *Istoria pădurii româneşti din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, Bucureşti, 1975, p. 129 ; este vorba de *Orînduiala de pădure*, din timpul împăratului Iosif al II-lea).

Dacă la începutul secolului al XVII-lea numele pomului ajunsese nume de familie, trecînd prin faza poreclei sau a supranumelui, atunci putem presupune că pătrunderea în graiul moldovenesc a cuvîntului în discuţie avusese loc cu siguranţă în secolul precedent. Prin urmare, apariţia soiului de prun cu însuşirile cunoscute (culoarea vînătă a fructului, forma lunguiaţă, tomnatic, dulce, se desprinde uşor de sîmbure, se păstrează pe iarnă uscat sau făcut magiun etc.) trebuie plasată cel puţin în secolul al XVI-lea. Cum şi cine a creat noul soi nu vom şti probabil niciodată. Atîta doar putem spune că perjul sau prunul bistriţean este considerat de specialişti ca făcînd parte din aceeaşi varietate care în limba germană este denumită *Zwetsch(g)e*, *Quetsche*, *Zwetschke*, în dial. săs. transilv. *mătschə*, iar pomul *mătsche-bom* (Krauß, *Trepp. Wb.*, p. 659). Denumirea ştiinţifică este *Prunus domestica*. Acest soi a fost adus în Europa (Ungaria) din Turchestan pe la anul 1500 (*Meyers Lexikon*, 7. Auflage, vol. IX, Leipzig, 1928, p. 339—340). Etimologia cuvîntului german *Zwetsch(g)e* (cu variantele menţionate) pleacă de la cuvîntul mediogrecesc *damáskēnon*, folosit în latina savantă în sintagma (*prunum*) *damascenum* 'Pflaume von Damaskus'. Fr. Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, 19. Auflage bearbeitet von Walther Mitzka, Berlin, 1964, p. 898 (Kluge, *EWDS* [19]) face precizarea că dialectele germane de sud şi de vest operează o separare între prunele timpurii, care se coc în august, şi cele tîrzii, de toamnă. Acestea din urmă se coc în septembrie, sînt mai lunguiețe şi se numesc *Zwetsch(g)e*. Pătrunderea soiului din spaţiul pontic spre centrul Europei a avut loc prin Transilvania şi prin Silezia. Cu toate acestea, soiul denumit în săseşte *mătschə*, cuvînt care provine din acelaşi etimon ca şi *Zwetsch(g)e*, nu este acelaşi soi cu cel pe care îl denumeşte ultimul cuvînt. *Matsche* denumeşte în dialectul săsesc o 'prună rotundă care nu se deslipeşte de sîmbure şi din care se face ţuica' (vezi *Siebenbürgisch-Deutscher Wortatlas*, herausgegeben von Kurt Rein und Reiner Hildebrand auf Grund der Vorarbeiten, von Kurt Rein, bearbeitet von Hans-Henning Smolka, I, Marburg, 1979, p. 18). Situaţia este, prin urmare, încurcată şi nu este nici datoria noastră de a o clarifica. Putem însă face presupunerea că soiul importat în secolul al XVI-lea dinspre regiunile pontice sau din Orientul Apropiat a putut fi modificat, prin altoiri şi încrucişări, de vestiţii pomicultori saşi din nord-estul Transilvaniei, pînă s-a ajuns la soiul numit *prun bistriţean*, iar în estul Transilvaniei, în Bucovina, în Moldova şi în Basarabia, *perj*. Că asemenea trans-

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

plantări de pomi fructiferi erau practicate în secolul amintit stă mărturie și faptul că tot acum, în secolul al XVI-lea, a ajuns în Europa *zarzărul* (*Prunus cerasifera*, germ. *Kischpflaume*).

În intervalul de aproximativ cinci sute de ani de cînd au pătruns în limba română cuvintele *perjă* și *perj*, vorbitorii au avut vreme să derive de la ele cîteva cuvinte noi și să le îmbogățească latura semantică. Astfel, cu ajutorul sufixului *-ar*, a apărut derivatul *perjar*, care înseamnă : **1.** 'cultivator sau posesor al unui loc cu perji'. În *NALR. Moldova și Bucovina*, în pct. 548, Tansa, jud. Iași, a fost înregistrată forma de plural cu *-ă-* : *perjării di la Tansa*. **2.** 'poreclă dată unui locuitor din regiunea de dealuri a Moldovei de către cei de la munte' (sinonime : *gîrtan*, *cojan*, *jărpan*, *jarcă*) (vezi V. Arvinte, *Terminologia exploatării lemnului și a plutăritului*, SCȘt., VII, fasc. 1, Iași, 1957 p. 159), **3.** 'nume dat de către plutașii de la munte, de mai sus de Piatra-Neamț, plutașilor originari din satele situate pe Valea Bistriței mai jos de acest oraș' (*ibidem*). **4.** 'perj, pomul care face perje'. Ultimul sens, neînregistrat în *DLR*, s.v., a fost notat de S. Pop, *ALR I* /871 în pct. 445, Cosăuți, în pct. 454, Stroești, de peste Nistru și în pct. 456, Cuizovca, Orhei. Cuvîntul *perjár* cu sensul 'pomul care face perje' a fost înregistrat și în *NALR. Transilvania*, în pct. 317, Mihăileni, Livezi, jud. Harghita (la întrebarea 1158). În aceeași sursă dialectală, a fost notat cuvîntul *persecar*, cu sensul 'piersic, pomul care face piersice', în pct. 405, Cerbăl, jud. Hunedoara (la întrebarea 1178). Funcția specială, în aceste cazuri, a sufixului *-ar* a fost discutată de G. Pascu, *Sufixele românești*, p. 85, unde se dau exemple ca *frăgar* 'dud', *aguridar*, *scorumbar*, *smeurar*. Aria transilvăneană (în sens larg) a sufixului *-ar* cu această funcție, în cazul cuvintelor *pomițar* (*pomnițar*) și *frăgar* poate fi văzută în *ALR SN I*, h. 216, *dud*. În graiurile de pe Valea Nistrului, cercetate de S. Pop, avem a face, desigur, cu una din trăsăturile lexicale ardelenești, foarte numeroase, caracteristice acestei zone.

În seria derivatelor, mai trebuie menționat și *perjărie* 'livadă de perji'. Derivatele, atestate recent, *perjoaică*, *perjoaie*, *perjulică*, cu valoare de determinant în sintagme al căror prim element este cuvîntul *poamă* 'struguri', vor fi prezentate mai jos. Pe lîngă folosirea lor ca nume de persoană, cuvintele *perjă*, *perj* apar și în toponimie (vezi Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 97).

În ciuda valorii economice foarte ridicate, din motive încă necunoscute nouă, *perjă* a intrat în niște sintagme cu conținut depreciativ : expresiile (vulgare) *rahat cu perje* 'nimic, fleac, lucru fără importanță' și *a fi bun* (*de pus*) *cu perje* 'despre un om care nu-i bun de nimic'.

După ce ne-am familiarizat, în urma unui mare ocol, absolut necesar, cu cuvîntul, cu latura lui semantică, cu istoria lui și cu realitățile la care se referă, revenim la chestiunea cu care am început : etimologia cuvîntului *perjă* (și *perj*). Din cauză că etimologia, corectă, a cuvîntului *perjă*, propusă de C. Lacea, anume din săs. *Piersch* 'piersică', nefiind deloc argumentată, nu i-a convins pe nici unul din lexicografii care i-au urmat, considerăm necesar, în continuare, să aducem cît mai multe probe în sprijinul ei.

Mai întîi ne vom ocupa, pe scurt, de cuvîntul germ. *Pfirsich* și de echivalentele lui în dialectul sașilor transilvăneni, pentru a vedea dacă nu cumva diferitele variante dialectale românești, prezentate anterior, au vreo legătură cu reflexele dialectale săsești ale termenului german literar menționat.

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

ă (Nhd.) există atît varianta *Pfirsich(e)*, f., cît și
umind fructul pomului *Amygdalus persica*. Există
nasculin *Pfirsich*, care la început denumea pomul,
roape peste tot teritoriul de limbă germană, și fruc-
ul se folosește cuvîntul *Pfirsichbaum* sau *Pfirschbaum*.
t pom a pătruns în lumea mediteraneană, încă din
La baza denumirii germane pentru pom stă adj.
entru a adj. *pĕrsĭcus*, din sintagma *malum pĕrsĭcum*,
n din germană, care denumește fructul, provine din
ă *pĕrsĭca*, din sintagma *mala pĕrsĭca*, pl. neutru de la
le latinești *pĕrsĭcum* și *pĕrsĭca*, împreună cu realită-
intrat în spațiul germanic înainte de a doua mutație
le participă la schimbarea lui *p-* în *pf-*. Cu toate
latează abia din secolul al XII-lea : mhd. *pfërsich*.
ne și în unele limbi germanice se păstrează totuși
zik, ags. *përsic*, *përsoc*, sued. *persica* ; norv. și dan.
este atestată din 1482, cea cu finala *-sching* (*pfir-*
dialecte în care grupul consonantic apare ca *-rs-*.
i *s* (astfel este situația și în limba germană literară),
realizează ca *-rš-*, sau chiar *-rž-* (ca în săs. transilv.
DS [19], p. 543—544 ; Fr. L. K. Weigand, *Deutsches*
Gießen, 1909 (*Dt. Wb.*[5]), II, p. 410). Despre ultima
arg mai jos.

l inițial, constatăm că în dialectul săsesc din Tran-
nte în care cea de a doua mutație consonantică a
t și variante în care această trecere nu s-a petrecut.
ată de exemplele următoare : săs. de nord sg. *fearsch*
ht (f.) ~ *feaschtn* 'Steinfrucht des Pfirsichbaums'
runus persicus' (= piersic). În regiunea Bistrița-
op. Wb., p. 730 și *Nösn. Pfl.*, p. 464, a înregistrat
h în 6 localități, iar *fearšt* într-o localitate (Jaad,
nea, au fost consemnate și variantele în care grupul
ca *-rž-* (transcris uneori de lexicografii sași prin
ză spiranta șuierătoare sonoră *-ž-*, absentă, de regulă,
n germana literară) : *fîršchänk*, *fîrschlänk*, *fîschänk*,
[7], p. 380). Varianta săsească năsăudeană *fîržän*
ı, *Zur Siedlungsgeschichte und Sprachgeographie der*
Siedlungen in Siebenbürgen, în vol. *Siebenbürgische*
, p. 13. Numele pomului este în săs. *Fîrschänkbôm*.

ua mutație consonantică (cu *p-* păstrat) este cea
secuția etimologică de față, Menționăm următoarele
ud.) *Piarsch*, atestat de Fr. Krauß, *Nösn. Pfl.*, p.
p. 730) în 8 localități din partea de sud a regiunii
ə beôm, *Pierschə beôm* 'piersic', *Wôsserpiersch* (= *Was-*
ersic' (Fr. Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 465). Păstrarea lui
germane săsești din partea de sud a zonei Bistrița-
ru orașul Reghinul-Săsesc. Fr. Krauß, *Nösn. Pfl.*,
ch-Regener Gelände ist westmd. *p* gegenüber ostmd.
ten wie in Pfirsich (*Piarsch* : *Fiarsch*, *Fîrschänk* und

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

Pfeffer"). În cazul ultimului cuvînt, forma fără mutația consonantică *Piepər* (< mnd. *peper* 'Pfeffer'), din partea de sud a regiunii, se opune formei cu *f-*, *Fâfər* etc., din graiurile săsești nordice (Fr. Krauß, *op. cit.*, p. 36). Faptul este menționat de Krauß și în *Introducere*, p. VIII: „Südnösnerisches *p* in *Piedem, Pettr, Pien* 'Pfebe', 'Melone', *Piarsch* 'Pfirsich' deutet auf westmitteldeutschen Ursprung gegenüber *Fenn* und *Fiarsch, Fîrschänk* mit ostmitteldeutschem *f*".

Varianta cu *p-* a fost înregistrată și în dialectul săsesc din sudul Transilvaniei: *piärš* (K. K. Klein, *op. cit.*, p. 13; Ingeborg Hudler, *Altromanisches Lehngut im Westen und Osten*, în vol. *Luxemburg und Siebenbürgen*, Köln-Gratz, 1966, p. 200), *Pierschebûm* 'Pfirsichbaum' (*SSW*, I, *B*, p. 439).

Pornind de la datele oferite de graiurile săsești din Transilvania, putem explica satisfăcător variantele formale ale mold. *perjă, perj*.

Mai întîi, toate atestările dialectale, prezentate mai sus, ale acestor cuvinte conțin la inițială sunctul *p-*, fapt care indică originea lor din acele graiuri săsești în care nu s-a petrecut fenomenul celei de a doua mutații consonantice. Dacă punem în corelație acest fapt cu zona în care a apărut soiul de prune de care ne ocupăm, atunci graiul săsesc preconizat trebuie căutat mai ales în partea de sud a teritoriului săsesc din regiunea Bistrița-Năsăud, unde Fr. Krauß a consemnat circulația variantei săs. *piarsch*. Nu poate fi complet exclusă nici posibilitatea împrumutării cuvintelor românești din dialectul săsesc vorbit în sud-estul Transilvaniei, care cunoaște de asemenea forma cu *p- piärš*. Datele pomicole nu converg însă spre această soluție. Demn de remarcat este faptul că varianta cu mutația consonantică nu a avut nici un reflex în graiurile românești.

În al doilea rînd, diftongii *-i̯á-* și *-e̯á-* din variantele românești prezentate mai sus, sub I., 5 și 6, își au punctul de plecare în varianta săsească cu *-iá-* (*piarš*) din nord-estul Transilvaniei. Precizăm că reflexul *-iá-* al lui *-ĕ-* din radicalul latinesc *pĕrsĭcus* (*pĕrsĭca*) nu se mai întîlnește în alt dialect german. Faptul constituie o nouă probă că limba din care a avut loc împrumutul a fost cea a sașilor transilvăneni. Prin fenomenul denumit „adaptare bruscă", diftongii săsești *-iá-, -iä-* au devenit în românește *-i̯á-* sau *-e̯á-*. Realizările dialectale de acest tip, prezentate mai sus (sînt în număr de aproximativ 30), nu formează arie, ci ele, adevărate arhaisme fonetice, sînt diseminate pe tot teritoriul dialectului moldovenesc. Faptul constituie o dovadă că nu avem a face cu un fenomen fonetic petrecut în interiorul limbii române, adică cu diftongarea condiționată a vocalei *-é-* în poziție *ă* (metafonia). Pentru aceasta, cuvîntul în discuție era prea recent. Dar influența unor cuvinte asemănătoare ca structură fonetică (analogia) nu poate fi în toate cazurile exclusă.

În al treilea rînd, referindu-ne la varianta dialectală românească cu *-e̯-*, pe care anchetatorii *NALR. Moldova și Bucovina* au înregistrat-o destul de des în partea de nord și nord-vest a regiunii anchetate (*pe̯rjă*), ea poate fi interpretată fie ca un reflex românesc al rostirii săsești cu *-e̯-* (*ä*) a vocalei accentuate (*piärš*), fie ca rezultatul unei reveniri la *e̯* a unor foști diftongi românești *-i̯á-, -e̯á-*, aceștia din urmă proveniți la singular din săs. *-iá-, -iä-*. Schimbarea a trebuit să fi avut loc mai ales la formele de plural, în care diftongii *-i̯á-, -e̯á-* erau urmați în silaba următoare de *e*. De la plural, ea a trecut și la forma de singular.

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

Mai neobișnuită este varianta românească dialectală cu *-á-*, *párjă*, atestată de noi mai sus de aproximativ 15 ori. Raportul ei cu *pérjă* nu-i prea clar. După J. Byck — A. Graur, *Influența pluralului asupra singularului substantivelor și adjectivelor în limba română* (citat din Jacques Byck, *Studii și articole. Pagini alese*, ed. Florica Dimitrescu, București, 1967, p. 52), principala dificultate provine din necunoașterea etimonului. Dacă radicalul va fi avut un *-a-*, spun autorii, atunci pluralul a putut fi *perje*, după modelul *masă*, pl. *mese*, *pară*, pl. *pere*. În acest caz, sg. *perjă* este refăcut (este nou). Dacă însă etimonul a fost cu *-e-*, *perjă*, atunci „*parjă* ar fi forma refăcută" după aceleași modele. Dar, cum s-a văzut mai sus, forma primitivă, adică radicalul săsesc, a avut *-ią-*, *ęá-*. De aceea, varianta *párjă* a putut rezulta foarte bine prin velarizarea lui *ę* (sau *i*) din diftongul *-ęá-* (*-ią-*), precedat de labială și urmat în silaba următoare de vocală velară : *pęárjă* > **păarjă* > *párjă*, ca în cuvinte de tipul *sară*, *țară*, *pradă* < lat. *sēra*, *tĕrra*, *praeda*. Un fenomen asemănător se întîlnește și în varianta *părj* (sg.), atestată sporadic (pct. 403, Clocușna, Hotin, în *ALR II*/871). Velarizarea apare apoi în numeroasele variante notate de S. Pop *părje* (mai bine ar fi fost transcrise *pĕrje*). În toate cazurile, ea s-a produs numai după ce mold. *ș* și *j* (*ș* și *j* muiați) au început a căpăta timbru velar, aproximativ de prin secolul al XVI-lea încoace. Fenomenul velarizării prin labiale, condiționat, în acest caz, de timbrul velar al șuierătoarei sonore (eventual surde) din silaba următoare, s-a produs în mod neunitar, atît în spațiu, cît și în timp, pe vastul teritoriu în care se află aria cuvîntului *perjă*. Astfel, de pildă, dacă pluralul *pęárje* avea un *j'* muiat, atunci diftongul *-ęá-* a putut trece, prin faza cu *-ę-*, existentă pînă astăzi în unele graiuri (vezi mai sus), la forma cu *-é-*. După ce *j* a căpătat o rostire dură, pluralul a ajuns să sune *perjă* (în loc de *perj'e*). Totodată, această formă de plural a fost transferată și la singular, explicîndu-se astfel sg. *perjă*, forma cea mai răspîndită. În acest sens, putem vorbi de un singular refăcut, mai bine spus, transferat de la plural, dar nu după modelele presupuse de Byck — Graur, ci din cauză că la numele de fructe pluralul este mai mult folosit. Un caz asemănător ni-l oferă cuvîntul *cireașă*, care, de asemenea, posedă, prin etimon, diftongul *-ęá-* urmat în imediata vecinătate de șuierătoarea *ș*, a cărei rostire muiată sau dură a variat în timp și în spațiu. Fără a intra aici în detalii, pentru că lucrurile sînt bine cunoscute în fonetica istorică a limbii române, vom menționa numai variantele consemnate în *ALR SN I*, h. 208, *cireșe albe*. Aici există numeroase exemple de sg. *cireșă* (eventual cu *-ę-*, *ciręșă*), formă în mod cert preluată de la pluralul *cireșe*, și care a înlăturat forma de singular etimologică *cirę́ășă* (*ciriășă*) (<lat. *ceresia*), care însă este și ea atestată. Evoluția cealaltă, de tipul sg. *parjă*, nu este nici ea absentă. În pct. 182, Cernatu, jud. Brașov, a fost notată varianta *ceráșe*, atît pe harta menționată, cît și pe harta 209 (*ceráșe petroase*).

Tot către etimologia săsească a cuvintelor *perjă*, *perj* ne trimite și analiza atentă a comportamentului grupului consonantic *-rs-* din etimonul latinesc *pĕrsĭcus*, *pĕrsĭca*. Păstrate necontenit în română din latina populară, aceste cuvinte sună în română *piersic*, *piersică*. În graiurile care cunosc palatalizarea labialelor, *p-* + *i* (acesta din urmă provenit din diftongarea latinească populară a lui *ĕ*) a trecut la *k* (*kérsic*, *kérsică*). Pe de altă parte, termenii mold. *perjă*, *perj* sînt, în ultimă instanță, reductibili la aceleași etimonuri latinești. Dar aspectul lor fonetic, datorită împrumutării lor, de fapt, din limba

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

germană a saşilor transilvăneni, este atît de diferit la nivelul graiurilor populare (*Kérsîcă*, faţă de *perjă*, *kérsîc*, faţă de *perj*), iar diferenţa semantică este şi ea atît de remarcabilă, încît nici unui vorbitor al limbii române nu i-a trecut vreodată prin minte că aceste cuvinte ar avea acelaşi etimon îndepărtat. În timp ce în limba română, alături de alte fenomene, grupul consonantic latinesc *-rs-* a rămas, de regulă, neschimbat, în dialectul săsesc acest grup (realizat în germana literară ca *-rz-*, *pfírziχ* ; *-z-* este spiranta dentală sonoră) a devenit fie *-rš-*, fie *-rž-*. În unele cazuri, el a pierdut pe *r*.

Pentru a proba această afirmaţie, vom prezenta în continuare mai multe exemple, după care vom reveni la cuvintele de a căror etimologie ne ocupăm.

Astfel, în dialectul săsesc transilvănean, cuvîntul *Hirse* 'mei', din germana literară, este realizat ca *hirš*, *hĭrš*, de cele mai multe ori, dar şi ca *hirž* sau *hirsch* (*sch* = *ž* : „Das stimmhafte *sch* wird durch *sch* bezeichnet", *SSW*, I, p. XLV, *Prefaţa*). Ultima realizare, ca *-rž-*, a grupului *-rs-*, este foarte importantă pentru etimologia cuvintelor *perjă*, *perj*. Acestea cunosc aproape peste tot varianta cu şuierătoarea sonoră, nu cu cea surdă, a grupului consonantic în discuţie. Iată o serie de exemple săseşti cu grupul *-rž-* în cuvîntul *Hirse* şi în unele din derivatele sale (după *SSW*, IV, *H—J*, p. 222—225) : *hĭərž* (de 3 ori), *həirž*, *hĭrž* (de 5 ori), *hoirž*, *hirž* (de 3 ori). În cuvinte compuse : *hĭržowənt* (= Hirseabend) 'Nachfeier am zweiten Hochzeitstag in engerem Kreis, man ißt u.a. Hirsebrei' ; *hieržemeltš*, *hiržanmaliχ*, *hĭržanmaliχ* 'Hirsebrei' (= terci de mei) ; *hiržəkäχən* 'Hirseküchen', 'Hirsesuppe' ; *hiržəmašə* 'Hirsemüsche' (= Feldsperling, *Fringilla montana*) ; adj. *hĭržig* 'hirsig', 'hirseähnlich' (despre un soi de mere cu coaja aspră, care creşte în zona Bistriţa-Năsăud, numit şi *Hirseapfel*). Foarte numeroase sînt apariţiile variantei cu *-rž-* în toponimie : *Hĭržəl* (etimonul este fie *Hirse*, fie mhd. *hursl*) ; *Hiržəlbaš* (*-baš* = Busch) ; *Hižəlsoanhoilt* (= *Hišəlsonnhalde*) ; *Hiržą*, *Rā Hiržə*, *en dər Hiržə*, *en dər Hieržər*, toate denumind locuri pe care s-a cultivat altădată mei (cf. rom. *Hîrja*, care ar putea fi pus în corelaţie, eventual, cu aceste toponime săseşti) ; *Həiržəbäš*, *Hiržəbäšgruewen* (= Hirsebusch) ; *Hĭržəgruawən* (atestat de 3 ori) ; *Hĭržəgrōt* (Hirsegrat) ; *af əm Hĭržəgräiənts* (= Hirsegrienz) ; *Həĭržegrąnt* (= Hirsegrund) ; *Hĭrzəldn*, *am Hĭržəlden* (de 2 ori), *Hiržəldər*, *am Hiržəln* (= Hirsehalde) ; *Hiržəldegruəwən* (de 2 ori) (= Hirsehaldengraben) ; *Hiržəlderēχ* (= Hirsehaldenrech) ; *Hiržəlūnt* (= Hirseland) ; *Hiržəratχ* (= Hirserück) ; *Hirždēəln* (= Hirsetcile).

În mai multe cazuri, grupul *-rž-* s-a redus la *-ž-* : *hĭžeipəl* 'Apfelsorte' (= soi de mere cunoscut în regiunea Bistriţa-Năsăud, vezi Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 381) ; topon. *Hoižən* ; topon. *Hižəbaš* ; topon. *Hoižefurt* (= Hirsefurt).

Prezenţa şuierătoarei sonore *-ž-* în grupul consonantic *-rž-*, în cazuri în care germana literară are fie *-rš-*, fie *-rs-* (= *-rz-*), se întîlneşte în foarte multe cuvinte ale dialectului săsesc transilvănean. Astfel, alături de varianta *hirš*, cea mai răspîndită, identică din punctul de vedere al rostirii cu germ. lit. *Hirsch*, în dialectul săsesc există şi varianta cu *-rž-*, în exemple ca : *heirž*, *hirž*, *hiržbikə* (= männlicher Hirsch, cerb), *hiržbok* (= Hirschbock 'id.'), *hiržąszelt*, *hiržäntsəlt* (de 2 ori) (= Hirschtalg 'seu de cerb'), *hiržəusz*, *hĭrżeus* (= Hirschochse), topon. *Oirżənhoift* (= Hirsch(en)haupt) (*SSW*, IV, *H—J*, p. 222—223).

Grupul *-rž-* apare în zeci de exemple adunate sub cuvintele *Kürsche(n)* 'cojoc din blană de oaie' şi *Kürschner* 'blănar, cojocar' din *SSW*, V, *K*, p.

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

409—412 (săs. *kiršən, kĭržner*). De asemenea, grupul *-rs-*, din germ. lit. *Mörser* (mhd. *morsaere*), este reflectat ca *-rž-* în toate cele 51 de graiuri săsești incluse în tabelul de corespondențe fonetice din partea introductivă a *Dicționarului săsesc* (*SSW*, I, p. LVI, coloana 53). Din această cauză, observăm în treacăt, varianta dialectală românească *mărjar* 'piuliță de pisat', față de *mojar* (care provine din magh. *mozsár*), are grupul *-rž-* nu din forma literară germ. *Mörser*, invocată de autorii *DLR*, ci din realizările cunoscute în dialectul german al sașilor transilvăneni (cf. săs. *Maeržar, Meoieržer* etc.). În cazul altui cuvînt, *Kirsche* (< lat. pop. *ceresia* (< *cerasus*) > ahd. *kirsa*), trecerea grupului *-rš-* la *-rž-* este în dialectul săsesc mai rară : săs. *kiržen* (pl.), „mit stimmhaft gewordenem *-š-*", *kĭž, koiž*, cu trecerea grupului *-rž-* la *-ž-* (*SSW*, V, *K*, p. 147).

Exemplele de pînă aici ni se par suficiente pentru a dovedi faptul că în dialectul săsesc grupul consonantic *-rs-* este reflectat fie ca *-rš-*, cel mai adesea, fie ca *-rž-*, într-o măsură destul de importantă. De aceea nu ne mai surprind acum reflexele în acest dialect ale etimonurilor latinești *pĕrsĭcum, pĕrsĭca*: săs. *piarš, piärš, pierschebûm* sau *fearš, fearšt, fiarsch, fĭržänk, fižänk, fĭržänkbôm* etc. Grupul consonantic *-rj-* din rom. *perjă, perj*, alături de grupul consonantic *-rș-*, atestat mai rar, din variantele *perșă, perș*, provin în egală măsură din graiurile săsești.

Din această perspectivă, trebuie revizuită acum afirmația lui C. Lacea, *DR* V, p. 401 : „Apariția lui *-j-* în locul lui *-ș-*, după sonanta *r*, nu e rară în fonetica limbii noastre". Dimpotrivă, cum vom arăta imediat, româna păstrează foarte clar distincția dintre grupurile *rș* și *rj* (= *rž*), atît în interiorul, cît și la sfîrșitul cuvîntului. Fac excepție unele cuvinte de origine onomatopeică (de exemplu *a hîrși* și *a hîrji*). În *Dicționar invers*, București, 1957, există aproximativ 50 de cuvinte care conțin grupul *rș*, cum ar fi *marș, tîrș, borș, vîrșă, a sfîrși, a săvîrși, a cerși, a covîrși, a (se) zborși, hîrșie, obîrșie*, etc., și aproximativ 30 cu grupul *rj*, ca de pildă *marjă, coarjă, șarjă, birjă, cîrjă, (o)dîrjă, forjă, a șarja, a cocîrja, a forja, a ogîrji, a îndîrji* etc. În ambele categorii există numeroase variante fonetice dialectale, nesemnificative însă pentru discuția de față. De asemenea, nu pot fi luate în considerație unele variante rezultate prin fenomenul numit „despicarea" consoanelor, în cazul de față a consoanei *ș* în *rș* și a consoanei *j* în *rj* : *marșină* < *mașină* ; *farșin*, față de etimonul german *Faschine* ; *arșic*, față etimonul turc. *așic* ; *harșa*, față de etimonul turc. *haşa* ; v. rom. *hărjate* 'table la jocul cu zarurile', față de magh. *házsárt* 'Würfel', ; 'Würfelspiel'. Tot aici intră și *coarjă*, pomenit mai sus, față de *coajă* (< v. sl. *koža*).

Referitor la cele două categorii de mai sus, putem spune că regula respectată de vorbitorii limbii române este *neamestecul* formelor cu *j* (*ž*) cu cele cu *ș* (*š*). Separarea aceasta, foarte clară și consecventă, păstrează situația din etimonuri. Dacă etimonul a avut grupul *rž*, de exemplu fr. *forge* ; fr. *charge* ; fr. *marge* ; fr. *serge* ; rus. *birža* (< germ. *Börse*) ; v. sl. *kryžĭ, križĭ* ; v. sl. *dužalo* ; v. sl. *dužanie*, atunci și în română vom întîlni același grup cu șuierătoarea sonoră ca al doilea element : *forjă, șarjă, marjă, serj, birjă, cîrjă, dîrjá, dîrjenie*. Dacă, pe de altă parte, în etimonuri este grupul *rš*, ca în v. sl. *sŭvrŭšiti* < *vrŭhŭ* ; v. sl. *sŭvrŭšenie* ; ucr.-rus. *borščь* ; v. sl. *obrŭšati* ; v. sl. **vrŭšag* ; v. sl. * *vrĭša*, atunci în echivalentele românești vom avea tot *rš* (*rș*) : *a săvîrși — a sfîrși, a covîrși, a desăvîrși, borș, a (se) zborși, a obîrși, hîrșag* 'vreascuri', *vîrșă*.

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

Unele realizări dialectale ale exemplelor de mai sus pot fi urmărite pe hărțile *ALR* [4]. Astfel, în *ALR II/I*, MN 4202, p. 61 și MN 3926, p. 148, unde sînt date variantele din graiuri ale cuvîntului *cîrjă*, nu există nicăieri un răspuns care să conțină grupul *-rș-* în loc de *-rj-*. Aceeași situație se întîlnește și în cazul *dîrjală (dîrjea, dirjauă, îndîrjea, îndîrjeauă)*, *odîrjá (odîrj)*, *(h) odîrjauă)* (vezi *ALR SN I*, h. 76 ; *ALRR. Maramureș, III*, h. 828). La fel de statornic este și grupul *rș*. În *ALR SN IV*, h. 1105, aria termenului *borș* cuprinde Moldova, Dobrogea, Muntenia, Oltenia și Transilvania propriu-zisă (în ultimele două provincii atestările sînt mai rare). Peste tot, cu o singură excepție, a fost înregistrat grupul *-rș*. Excepția, anume forma *bu̯orj'*, a fost notată în pct. 848, Strehaia, jud. Mehedinți, unde însă „obiectul" nu este cunoscut, cum precizează anchetatorul. În *ALR SN II*, h. 382 *(curcanul) se umflă în pene*, a fost notat vb. *a (se) zborși*, înrudit din punct de vedere etimologic cu *borș* (vezi A. Scriban, *Dicț.*, s.v.), în două puncte din Bucovina : 365, Ciocănești și 386, Marginea, jud. Succava. Grupul consonantic în discuție este intact. Aceeași situație se găsește și în *ALR SN III*, h. 678, *(ursul) se zbîrlește*. În ultimele localități menționate, precum și în pct. 414, Cristești, Botoșani, 537, Mircești, Iași, 551, Pipirig, Neamț și 574, Mihăileni, Harghita, a fost notat răspunsul *(ursul) se zborșește* ; în ultima localitate însă derivatul conține prefixul *în- (îm-)* : *să-mborșește*. În rest, în toate punctele grupul *rș* este notat ca atare . Totuși, o singură dată, S. Pop a înregistrat în *ALR I*, h. 66, pct. 542, Tătărași, Iași, varianta cu *rj* : *zborjît* 'zburlit', o rostire accidentală, neconcludentă.

Păstrarea neschimbată a grupului *rș* din etimon este prezentă în toate înregistrările cuvîntului dialectal *barșon* 'catifea' < magh. *bárson(y)*, a cărui arie cuprinde Maramureșul, Crișana și cea mai mare parte a Transilvaniei, cum se poate vedea în *ALR SN IV*, h. 1207, *catifea*. De asemenea, cuvîntul maghiar *korsó* 'ulcior' a pătruns în unele graiuri românești de peste munți sub forma *corșou, corșău*, avînd peste tot grupul consonantic *-rș-* păstrat, cum se poate vedea din *ALR II/I*, MN 3924, p. 147 și din *ALLR. Maramureș*, II, h. 333.

Concluzia la care am ajuns este că în graiurile populare românești (în genere, în limba română) grupul *-rș-* nu cunoaște fenomenul de „acomodare" la sonora *r* a spirantei surde *ș*, preconizat fără argumentare de C. Lacea. Totodată, celălalt grup, *-rj-*, este la fel de rezistent la schimbări.

În lumina acestor constatări, explicarea variantelor *perjă/perșă* și *perj/perș* (cu toate celelalte variante ale lor date mai sus) ca fiind fenomene fonetice dialectale românești trebuie definitiv părăsită. Singura interpretare corespunzătoare adevărului este că cele două realizări au fost preluate ca atare de vorbitorii limbii române, în urmă cu cîteva sute de ani, de la vorbitorii graiurilor săsești din Transilvania, foarte probabil de la cei trăitori în zona pomicolă Bistrița-Năsăud. Aceștia cunosc în egală măsură realizările fonetice *-rš-* și *-rž-*, în cuvintele ale căror etimonuri aveau grupul *-rs-*. O eventuală ori-

[4] Datele privind hărțile din *ALR* și *NALR* în care apar cuvintele de mai jos mi-au fost date de colega Doina Hreapcă, preocupată de mai multă vreme de fenomenul sonorizării în graiurile populare românești ; vezi studiul din ALIL, XXIX, 1983—1984, A. Lingvistică, p. 175—215 : *Sonorizarea fricativelor și oclusivelor surde* (**s, ș, f ; c, t, p**) *urmate de sonanta nazală* **n**, *o tendință activă în graiurile dacoromâne*. Îi aduc și aici mulțumirile mele.

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

gine din limba maghiară nu este posibilă, deoarece, în afară de dificultatea semantică insurmontabilă, pe care am discutat-o mai sus, termenul maghiar *perzsa* nu poate explica variantele românești cu *-rș-*. După cum, etimonul ucrainean preconizat de autorii *Scurtului dicționar al limbii moldovenești*, anume ucr. *perša* (*sliva*), în afara dificultății de netrecut de natură semantică, nu poate sta la baza variantei cu șuierătoarea sonoră *j* (*ž*), care, pe deasupra, cunoaște și cea mai mare răspîndire teritorială și frecvență.

Am menționat mai sus faptul că, sporadic, în unele graiuri românești, grupul *rj*, din *perjă*, *perjar*, se reduce la *j*, după cum același fenomen a fost semnalat și într-o serie de cuvinte săsești (*hîžeipəl* 'Apfelsorte' etc.). În ultimul caz se constată și reducerea grupului *-rš-* la *-š-* : săs. *Fiesch*, alături de *Fiersch*, față de nhd. *Ferse* (*SSW*, II, *F*, p. 356), fapt care nu are loc în română. De aceea, între aceste fenomene, asemănătoare, din cele două limbi, nu există nici o legătură cauzală.

Tot astfel nu există nici o legătură între reflexul *-rš-* al grupului latinesc *-rs-*, din *pĕrsĭcum*, *pĕrsĭca*, în dialectul german al sașilor transilvăneni, și aceeași realizare sonoră care apare sporadic în unii continuatori dialectali românești ai acelorași etimonuri. Într-adevăr, pe cînd în cea mai mare parte a graiurilor populare românești grupul consonantic *-rs-*, moștenit din latină, se păstrează ca atare în aceste cuvinte (vezi și *ALR SN I*, h. 210, *piersic*), constatăm că în cîteva graiuri izolate din Maramureș, nordul și nord-estul Transilvaniei și de prin Moldova cercetările dialectale recente au dat la iveală variante fonetice caracterizate prin existența grupului consonantic *-rș-*. Înainte de a da o explicație acestui fenomen, vom prezenta faptele.

În *ALRR. Maramureș*, II, h. 469, *piersici* (pl.), a fost înregistrată varianta *perșițe* (*t'ĕrșiță*) 'piersici' (pl.) în pct. 231, Strîmtura și în pct. 232, Rozavlea. Numele pomului, în ultima localitate, este *perșit* (*t'ĕrșĭt*, sg. și pl.), vezi h. 470, *piersic*. În pct. 240, Rona de Jos, numele pomului este *peș* (*tĕrș* sg. și pl.), în timp ce al fructului este *persă* (*tĕrsă*, sg. și pl.).

În *NALR. Transilvania*, întrebarea 1177, *piersică*: varianta *perșiță* (*tĕrșiță*) a fost notată în pct. 242, Lăpuș, jud. Maramureș, în pct. 245, Tîrlișua, jud. Bistrița-Năsăud (aici *ĉĕrșiță* și *plĕrșicĕ*). Numele pomului (întrebarea 1178) este în pct. 242 *perșit* (*tĕrșĭțu* sg. ~ *tĕrșĭț* pl. și *plĕrșĭț*), iar în pct. 245, *ĉĕrșĭț*. De asemenea, numele pomului este *ĉers* (sg.) ~ *ĉerș* (pl.) în pct. 284, Subcetate, jud. Harghita, iar numele fructului, tot aici, *ĉărsă*. Ultima formă a mai fost notată și în pct. 315, Voșlăbeni, Harghita și în pct. 316, Izvorul Mureșului, Harghita (*tărsă*).

În ancheta pomicolă specială, Ion Nuță a notat o formă de plural *kerș* 'piersici', față de un sg. *kers* (dar și *kĕrsĭc*), în satele Goești — Lungani și Vlădeni, jud. Iași. Numele fructului, *kĕrsă* (sg. și pl.), în afară de aceste localități menționate, a mai fost înregistrat și în Sirețel și în Costești — Tg. Frumos, jud. Iași. La Vlădeni, pluralul este *kers*.

În formele de mai sus au acționat mai multe fenomene românești. Mai întîi, în cazul numelui pomului, terminația *-ic*, confundată cu sufixul omofon, a fost înlăturată, astfel că *piersic* (realizat în graiuri și *piersec*, *piersîc*, *piersăc*, *piersăg*, *piersîg*, chiar *piersăd*) a devenit *piers* (*ters*, *ĉers*, *kers*). După modelul *urs* (sg.) ~ *urși* (pl.), s-a creat pluralul *pierși* (*ĉerș*, *t'erș*, *kerș*). În cazul formei *t'erș*, constatăm că ea s-a răspîndit, în pct. 240, și la sg. Plecîndu-se apoi de la sg. *piers*, s-a creat o formă nouă pentru numele fructului, *piersă* (sg.) ~ *pierse*

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

(pl.) (dialectal: *kérsă, térsă, társă, cârsă* etc., forme identice pentru ambele numere, cu excepția unui punct în care pl. este *kers*). Reducerea volumului sonor, atît în cazul numelui pomului, cît și al numelui fructului a putut avea loc și prin analogie cu numele mono- și bisilabice ale altor pomi fructiferi, respectiv ale fructelor acestora: *păr — peri* și *pară — pere*; *prun — pruni* și *prună — prune*; *perj — perji* și *perjă — perje* etc. Mai departe, prin substituirea terminației *-ică* prin sufixul *-iță*, de la pluralul nou *pierși* s-a creat numele nou al fructului *piérșiță* (sg.) ~ *piérșițe* (pl.), cu realizările dialectale de mai sus. Dar, într-un caz, finala *-ică* menținîndu-se, a apărut o formă și mai neobișnuită, *piérșică* (*ptérșică*). Apoi, s-a trecut din nou de la numele fructului la cel al pomului. Astfel au apărut formele *piérșiț* 'piersic' (sg.) ~ *piérșiți* (pl.), cu variantele dialectale de mai sus. Se poate constata existența unui permanent transfer de la numele pomului la cel al fructului, și invers.

Toate schimbările sînt rezultatul unor fenomene normale în cadrul sistemului fonologic și morfologic românesc. Rezultatul interesant pentru lucrarea de față este apariția, în interiorul cuvintelor în discuție, a grupului consonantic *-rș-*, care, cum s-a văzut, nu are nici o legătură cu același grup sonor din echivalentul săsesc *piärš* etc. Observăm, totodată, că în graiurile populare românești nu a apărut niciodată reflexul *-rj-* (*-rž-*), atît de frecvent în graiurile germane săsești din Transilvania. De aceea, putem conchide că pentru istoria cuvintelor *perjă, perj* variantele dialectale românești cu grupul *-rș-* ale cuvintelor *piersic, piersică* nu prezintă nici un fel de importanță. Este un rezultat negativ, dar clarificator.

După ce am analizat amănunțit aspectele de natură fonetică, cuvintele mold. *perjă, perj* necesită acum o explicație satisfăcătoare a laturii semantice. Căci, în timp ce săs. *piarš, piärš, fearš, firžänk* etc. denumesc fructul piersicului ('Steinfrucht des Pfirsichbaums') și pomul *Prunus persica* 'piersic' (Fr. Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 464; *Trepp. Wb.*, p. 740), cuvintele românești denumesc o anumită specie de *prune* și pomul care le produce.

Din păcate nu dispunem de o atestare săsească, mai veche sau mai nouă, a sensului din română. De aceea, sîntem nevoiți să recurgem la o cale ocolită, invocînd un argument mai general: transferul metaforic al denumirilor de fructe, procedeu foarte productiv în acest cîmp semantic. El va fi ilustrat în realizările lui concrete, lingvistice, atît în română, cît și în germană (săsește), cu convingerea că el a putut funcționa odată și în cazul denumirii de care ne ocupăm.

În română, procedeul a fost amplu ilustrat și analizat pentru denumirile din terminologia viticolă de Ion Nuță în studiul *Aspecte ale mataforei în terminologia viticolă românească*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară", A. Lingvistică, tom. XXIX (1983—1984), p. 217—263. Ne interesează în primul rînd acele cazuri în care denumirea generică este însoțită de un determinant care, la rîndul său, funcționează ca hiperonim (termen generic) pentru un cu totul alt soi de fruct; după care, acesta din urmă poate deveni el însuși termen generic.

În cazul terminologiei viticole populare din Moldova (dar și din alte părți), acest procedeu este bine reprezentat. Cuvîntul *poamă*, care în graiul moldovenesc înseamnă 'struguri', poate fi însoțit de o sumedenie de determinante, care nu sînt, la rîndul lor, decît denumiri de alte soiuri de fructe. Transferul metaforic a avut drept motivație anumite caracteristici comune

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

determinatului și determinantului. Astfel putem înțelege denumiri populare ca : *poamă agrișă, poamă agudă, poamă alună, poamă căpșună, poamă piersică, poamă cireșă, poamă coacăză, poamă coarnă, poamă curcudușă, poamă fragă, poamă goldană* (ca goldanele galbene), *poamă guluie, poamă harbuz, poamă pară, poamă perjă, poamă vișină, poamă zarzără, poamă zmeură*, apoi *poamă căpșunică, poamă cireșică, poamă cornișoară, poamă harbuzească, poamă perjoaică, poamă perjoaie, poamă perjulică* etc. De multe ori, termenul cu funcție de determinant devine termenul propriu pentru soiul respectiv : *alunică, căpșunică, coarnă, fragă* etc., putînd fi, la rîndul său, însoțit de noi determinante (*coarnă grasă* etc.).

Fenomenul se petrece și la alte soiuri de fructe. Astfel, un anumit soi de mere care se aseamănă în unele privințe cu perjele este numit *mere-perje* (Flămînzi, Frumușica — Botoșani, Sirețel — Iași). Alt soi se cheamă *mere-cireșe* (jud. Iași și Botoșani), altul *mere-zarzăre* (jud. Vaslui), altul *mere-vișine* (jud. Botoșani). Există apoi și *pere-cireșe* (jud. Iași și Botoșani), *pere-zarzăre* (jud. Iași), *pere-gutui* (jud. Iași și Vaslui) și chiar *pere-mere* (jud. Iași). Un soi de cireșe este denumit *cireșe-vișine* (jud. Neamț). Datele din urmă provin din ancheta pomicolă întreprinsă de Ion Nuță în Moldova. Îmbinarea *mere-pere* a fost înregistrată și în „Șezătoarea", V, 3, 42 și XV, 70 ; 72, iar *pere-mere* încă în 1844, la A. Vaillant (vezi *Pomologia R.P.R.* p. 82).

Dar denumirea *măr gutui* 'gutui' (pomul) și 'gutuie' (fructul), atestată în Transilvania, Crișana și Maramureș (*ALR SN I*, h. 207 ; *ALRR. Maramureș*, h. 473, 474) nu intră în categoria de mai sus, ea fiind un calc după magh *birsalmafa* (*birs* 'Quitte', *birsalma* 'măr gutui', *fa* 'Baum').

Hărțile lingvistice ne oferă date care arată existența unor confuzii în mintea anumitor vorbitori atunci cînd e vorba, de pildă, de fructele numite *caise*, respectiv *piersici* (vezi *ALR SN I*, h. 204), sau de *caise, zarzăre* și *curcudușe*. Pentru problema noastră însă acest fenomen este fără prea mare importanță.

Procedeul determinării prin transfer metaforic îl întîlnim și în dialectul săsesc din Transilvania. Cele mai multe exemple care urmează provin din dialectul nordic, de la Bistrița-Năsăud.

În terminologia soiurilor de struguri întîlnim denumiri ca : *iarpəlnwaimər* (= Erdbeerweinbeere) 'soi de struguri cu gust de fragi' (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 611) ; *kirbəswaimer* (= Kürbisweinbeere) 'soi de struguri mari, cu bobița grasă, mare' (se face o comparație oarecare cu dovleacul) (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 616) ; *pelsnwaimer* (= Bilsenweinbeere) 'soi de struguri cu boabele ca pruna' (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 611).

Dintre soiurile de pere menționăm : *earnəßbîrn* (= Erdnußbirne) 'soi cu coaja aspră, brună (ca alunele americane)' (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 328 ; *Trepp. Wb.*, p. 251) ; *hoabərbîr* (= Haferbirne) 'soi de pere care se coc la recoltatul ovăsului' (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 332 ; *Trepp. Wb.*, p. 405) ; *kornbîr* (= Kornbirne) 'soi de pere care se coc cînd se seceră grîul' (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 342 ; *Trepp. Wb.*, p. 563) ; *kirbəsbîr* (= Kürbisbirne) 'soi de pere care seamănă cu dovleacul sau care se coc în același timp cu dovlecii' (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 343 ; *Trepp. Wb.*, p. 587) ; *kîršnbîr* (= Kirschenbirne) 'soi de pere' (desigur, care au ceva comun cu cireșele) (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p, 341 ; *SSW*, V, K, p. 149).

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

Foarte numeroase soiuri de mere sînt denumite cu ajutorul unui determinant care este el însuși un nume de fruct. Așa sînt următoarele nume: *ananasappəl* (Ananasapfel); *bîrnappəl* (= Birnenapfel) 'soi de mere'; denumirea are mai multe motivații: 1. fructul are formă de pară, 2. fructul are gust de pară, 3. pomul crește în forma părului (Krauß, *Nösn. Pfl.* p. 367); *eartnəßappəl* (Erdnußapfel) 'soi de mere ca alunele americane la culoare (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 373; *Trepp. Wb.*, p. 251); *hömpər(n)appəl* (= Himbeer(en)apfel) 'mere cu gust de zmeură' (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 379); *huawərappel* (Haferapfel) 'soi de mere care se coc la recoltatul ovăsului' sau 'care se păstrează iarna în ovăs' (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 379); *hîržappəl* (= Hirseapfel) 'soi de mere cu coaja aspră, de culoarea meiului, cu carnea uscată' (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 381); *kîrschnappəl* (= Kirschenapfel) 'soi de mere care se coc vara' (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 385; *SSW*, V, K, p. 148); *kirbəsappəl* (= Kürbisapfel) 'soi de mere ca dovleacul, numit astfel după mărimea fructului' (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 387); *melônənappəl* (= Melonenapfel) 'soi de mere cu gust de pepene verde' (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 389); *oranšcheappəl* (Orangeapfel) 'soi de mere care seamănă cu portocala', nume nou (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 392); *pelsnappel* (= Bilsenapfel, Zwetschenapfel) 'soi de mere care seamănă cu prunele' (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 367); *pitərsilichappəl* (= Petersilienapfel) 'soi de mere mici, ascuțite, care se păstrează bine pe iarnă, colorate ca frunza de pătrunjel' (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 394); *piedəmappel* (= Pfebenapfel) 'soi de mere cu gust de pepene verde' (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 394); *pǫmərânzn-appəl* (Pomeranzenapfel) 'soi de mere asemănătoare cu portocala' (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 395); *zitrônappəl* (= Zitronenapfel) 'soi de mere de culoare galbenă, ca lămîia' (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 413; *Trepp. Wb.*, p. 1176).

Am lăsat la urmă denumirea săs. *parsərappəl* 'Gerippter Apfel mit gelbem Fleisch' (= măr ripsat cu carnea galbenă), apoi *parsərappəlbôm* 'pomul care face acest soi de mere' (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 393), din cauză că primului element nu i se cunoaște etimologia. Ne întrebăm dacă nu cumva elementul *parsă(r)* este același cu cuvîntul dialectal românesc transilvănean pe care l-am înregistrat mai sus: *parsă*, cu realizările dialectale *ĉârsă*, *f'ârsă* 'piersică', deci o denumire cu elementele 'măr' + 'piersică'. Aceste variante românești sînt în uz chiar în zona Bistrița-Năsăud.

Denumirile soiurilor de prune create după procedeul ilustrat mai sus au fost lăsate în mod intenționat la sfîrșit.

Denumirile românești sînt următoarele: *prune-pere*, Dersca, jud. Botoșani, Prisăcani, jud. Iași; *prune-caise*, prin jud. Bacău; *prune-cireșe*, prin jud. Iași și Botoșani; *prune-gutăi*, prin jud. Botoșani; *prune-cartofele*, prin jud. Iași. Denumirile de mai sus provin din ancheta pomicolă întreprinsă de Ion Nuță.

În dialectul săsesc transilvănean: *bîrnpelz* (= Birnenbilse) 'soi de prune denumite astfel din cauză că fructul are o formă ca para' (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 449); *kiršbelsən*, *kîršnpelsən* (= Kirschenbilsen) 'un soi de prune rotunde, asemănătoare cu cireșele', 'mirabelă' (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 452; *SSW*, V, *K*, p. 149); *kîršnkrăiχ* (= Kirschenkrieche) 'un soi de prune', care au, desigur, asemănări cu cireșele (Krauß, *Nösn. Pfl.*, p. 452; *SSW*, V, *K*, p. 149).

În lumina exemplelor enumerate mai sus, putem face presupunerea că termenii mold. *perjă*, *perj*, proveniți din săs. *piarž(e)*, *piärš(e)* 'piersică', 'piersic', au putut fi folosiți inițial drept niște determinante pe lîngă cuvintele

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

prună, prun sau *poamă, pom*, ultimele cu sensul celor precedente. Expresiile *prune perje* 'un anumit soi de prune', *poame perje* 'id.', apoi *prun perj* 'un anumit soi de prun', *pom perj* 'id.', au fost înregistrate în anchetele dialectale pentru *ALR* și *NALR* și prezentate de noi la începutul lucrării de față (vezi p. 146—147). Deosebit de important este faptul că sintagmele acestea se referă tocmai la prunele care peste munți sînt denumite *bistriţene, bistriţe* etc., iar la est de Carpați *perje*, respectiv la pomii care fac aceste fructe. Inițial, sintagmele au putut să apară chiar în dialectul săsesc din zona Bistrița-Năsăud, anume în partea de sud a acestei zone. Se va fi simțit atunci nevoia de a denumi un soi nou creat de prune, a căror pulpă se desprinde ușor de sîmbure, iar fructul la exterior are o dungă de culoare mai închisă, care se crapă ușor la apăsare. Asemenea însușiri le posedă și piersicul veritabil, comun, care se coace mai tîrziu, toamna, și a cărui denumire științifică este *Prunus persica Stokes*. Motivarea noii sintagme a putut fi deci: o prună a cărei pulpă se desprinde de sîmbure la fel de ușor ca pulpa de piersică poate fi numită *prună piersică* (săs. **piärš(en)pels)*, așadar *prună perjă (poamă perjă)*. Foarte probabil că simultan a luat naștere și denumirea pentru pom. Determinantul, în virtutea procesului arătat mai sus, s-a desprins ulterior din sintagmă, a devenit independent, fiind suficient el singur pentru a denumi soiul de prun în discuție. Mai mult, cum s-a văzut, el tinde să ia locul vechiului cuvînt *prună*, iar pe alocuri procesul acesta chiar s-a și petrecut. Cu toate acestea, vorbitorii graiului moldovenesc mențin trează în conștiința lor lingvistică diferența semantică dintre prune și perje.

Mai putem presupune și un alt mers al evoluției semantice, și anume că în colțul nord-estic al Transilvaniei propriu-zise, acolo unde, cum am arătat, se află aria semantică *pom* 'prun' și *poamă* 'prună' și de unde au plecat de-a lungul ultimelor secole nenumărați români peste Carpații Răsăriteni, în Bucovina, Moldova și Basarabia, au apărut la un moment dat, prin secolul al XVI-lea, sintagmele *pom perj* și *poamă perjă*, pentru a denumi soiul de prune bistrițene, iar cînd valurile de emigranți au luat contact cu moldovenii, în graiul cărora *poamă* avea demult alt sens, anume pe acela de 'strugure (de vie)', sintagmele *pom perj* și *poamă perjă* aduse de noii veniți au pierdut primul element, rămînînd ca cel de al doilea să denumească singur noul soi de prun și noul soi de fruct.

După ce a devenit o denumire independentă, termenul *perjă* a intrat în circuitul folosirii metaforice la care participă toate denumirile de fructe. Alăturat cuvîntului *poamă* 'struguri', el formează sintagma *poamă perjă*, iar în derivatele cu sufixele *-oaie, -oaică, -ulică*, el intră în componența denumirilor *poamă perjoaie, poamă perjoaică, poamă perjulică*, care, desigur, denumesc soiuri de struguri cu însușiri (gust, formă, culoare etc.) asemănătoare cu cele ale soiului de prune numit *perje*. Există, cum s-a văzut, și un soi de mere numite *mere-perje* (nedefinit mai îndeaproape).

Răspîndirea teritorială a unui element de origine săsească la răsărit de Carpați nu constituie un caz singular. Aria cuvintelor *perjă, perj* se aseamănă foarte mult cu cea a cuvîntului dialectal moldovenesc (și transilvănean de est) *ravilă*, de care ne-am ocupat în lucrarea citată la p. 141, nota (vezi și *Dt. Entlehn.*, p. 60—77). Ca și în cazul acestui cuvînt, putem să atribuim un anumit rol în propagarea cuvîntului săsesc medieval și populației germane din orașele și tîrgurile moldovenești, populație care s-a ocupat intens și cu agri-

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)

cultura și pomicultura. Dar de dovezi istorice în acest sens nu dispunem. În orice caz, faptul că graiurile populare românești pot păstra (și păstrează) unele cuvinte, sensuri sau realizări fonetice medievale germane (săsești) a fost probat de noi în lucrările citate Adăugăm la acestea și *Etimologia cuvintelor* **șanț, deșanț, deșănțat,** în „Limbă și literatură", 3 București, 1984, 327—335.

Factorul cel mai important în realizarea exapansiunii spre răsărit atît a denumirii, cît și a realității denumite, au fost însă miile de țărani români din nord-estul Transilvaniei, nevoiți să migreze, în secolele precedente și pînă la începutul secolului al XX-lea, dincoace de Carpați. din cauza condițiilor economice și sociale nefavorabile. Împreună cu nenumărate alte cuvinte și fenomene lingvistice de proveniență nord-transilvăneană, au fost difuzate pînă în extremul estic al dialectului dacoromân și termenii *perjă* și *perj*.

EMPRUNTS D'ORIGINE ALLEMANDE (SAXONNE) EN ROUMAIN. III. L'ÉTYMOLOGIE DU MOT PERJĂ

RÉSUMÉ

Mot dialectal de la Moldavie et de l'Est de la Transylvanie, *perjă* „espèce de prune", „prune, en général" (tout comme de l'arbre fruitier respectif, *perj*) a été expliqué par l'hongrois, le slave ancien, le serbo-croate, l'ukraïnien, l'allemand (saxon) et le latin du Moyen-Age. Beaucoup d'auteurs de dictionnaires roumains font appel à la formule „étymologie inconnue".

En reprenant l'analyse des anciennes explications et en mettant en discussion un riche matériel linguistique, dialectal et historique (concernant aussi bien le mot que l'objet qu'il dénomme), l'auteur démontre son origine allemande-saxonne : sax. piărš (*piarsch*), avec de variantes comme *fearš, firžănk*, etc. Une attention spéciale est accordée au côté sémantiques

Facultatea de Filologie
Iași, Calea 23 August, nr. 11

BDD-A1377 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:52:51 UTC)